

CONTEMPORANUL

REVISTA ȘTIINȚIFICĂ ȘI LITERARĂ

REDACTORI

pentru partea literară
V. G. Morțun

pentru partea științifică
I. Nădejde

MICROBII VEACULUI

I

Bică

Bică! Ieată un nume frumos. Un nume de ied șubred, cu ochiul melancolic, cu cap de femeie gingașă și proastă; pare că așa-și închipuie omul ce poartă numele de Bică. De ce? Nu știu, dar îndată ce zice Bică, văd un ied șubred, cu ochiul melancolic de femeie gingașă și proastă. Vai! Bică te urit și nu iese ied, nici țap, te un soi de om pe care-l înțelnești cam ori unde. În Anglia îi zici Master Snob, în România Conaș Ciocoiu.

Vorbesc de Bică fiind că te prietenul meu, în ruptul capului n'aș fi vorbit ast-feliu de un necunoscut sau de un dușman.

Dă! zicătoarea: ferește-mă Doamne de prieten, poate te adevărată ca toate zicătorile. De-ai băgă'n samă tot ce zice Cucoana Lume n'ar fi chip nici să mori nici să trăiești. Și vezi Bică nu se supără. De-î vei vorbi de mine are să-ți răspundă fără reutate că sînt nebun, sau cel puțin idiot și că vîceața n'a fost dată omului ca să se supere de elucbrații.

Spune așa Bică și îți voi da dreptate: trebuie să ridem. Să ridem dar.

Conașul n'a fost dat la școală. Mamașea l-a luat muncă, țerancă rumână și mașcată, cu palme bătătorite, cu picioare roșii.

Și Ica aveă copil, dar l'a lăsat babei și s'a tocmnit ca să dea vieață stărpiturei.

De la fița mancei a trecut în minele albe, moi, dungite cu vinișoare albastre ale unei guvernante de la Drezda, Lishen, o nemțocuță cu oftatul pe buze, cu florii pe pieptariu și atât de visătoare în cît ades la plimbare uită pe Bică ascultînd vorbele dulci ale lui Petre Rădiche, călărașul cel frumos. Și îl uită pe Bică în uliță, tocmai cum ai uită un vis reu pentru un vis frumos.

— Dar mama Cconășului?

— Dar de unde, naiba, vii, boșeriule? Mama? Dar pe mamă o chiamă Ciocoiță. Pe tata? Ciocoiu. — Mama? Ce? Nu știi sermane, că o femeie care se respectă, din lume, are vizite de făcut, de primit. *Trebuie* se meargă la șoseă, la rond-point, *trebuie* să se arete? Ce nu știași asta?

— Tatăl?

— Curios om iești. Iel *trebuie* să vadă pe Ochiul de gazelă. sau pe Pulpă grasă! Doamne că neștiutoriū mai iești!

Și apoi ie mult mai îndemănat ec să lași copilul îngrijirilor delicate ale unei dădace; fiind că, vezi D-tă: un copil alintat ie un copil stricat. Și ieaca de ce, cînd Lishen cea cu minele moi, albe, dungite cu vinișoare albastre, plecă la Drezda, Bică fu dat pe mîna unui francez care se crede profesor. Monsieur Arthur Jacquot învătă pe micul coconel, că Franciea ie cea mai frumoasă țară din lume și că numai acolo lucește adevăratul soare.

Monsieur Jacquot învătă pe Bică cum *trebuie* să facă curte și îi spuneă lucruri ghidușe, porcării mitite, și cconășul le repetă cu ochii aprinși gîcind ce-vă bun.

— Are spirit gamenul, ziceau bărbații cătînd curioși la iel.

— Degeaba, ma chère, adăogeau femeile: pentru educație străinii is meșteri.

Și priveau la Arthur. La multe diu ie le făcuseră educația.

Intr'o zi Monsieur Arthur Jacquot fugi cu o nepoată a lui Ciocoiu și din nebagare de samă luă cu iel și casa cu bani.

Conelul, avîndu-și educația făcută, remase fără profesor. Ieră destul de învățat pentru condiția lui. Știea românește. Nu vorbea nemțește, fiind-că nu-I plăcea Bismarck: țe germanofob, băiatul.

Știe toate porcăriile pe franțuzește, cealaltă parte a limbei îl interesează mai puțin. Cu mare sînge rece îți spune *les maisons t'a mon père*.

Dacă ai îndrăzneala să-I esplicî că se poate vorbi franțuzește și în alt chip, te cîntărește cu ațer de academician în ținută de serbătoare și liniștit îți răspunde:

— *Mossio, Jé sé cé qué jé sé. Jé parl patois.*

Iear tu nenorocit francez, îți zicî abătut:

— Ptîu! că mî-am uîtat limba.

Junele cîocoiu are un venit de șase miî de galbenî pe cari i-a lăsat bătrînul la moarte.

Bica s'est affiché.: Are echipaj cu livreaua și cifra lui.

Dacă vre o dată te duci la București, ai să-I întîlnești Marția și Joia la șoseă, picîor peste picîor, avînd ațerul unuî om doborît de grija strugleforlifismului, în gură cu un londrès (1 leu). Și doar nu fumează. Dar așa țe omul *chic*: ți se întorc mațele cînd sorbî un fum? Se poate, dar, de vrain să fîi *chic*, *trebuie* să te otrăvești. Așa cere Cucoana Lume. În celeal'alte zile Bică nu iese la ațer, cine să-l vadă, mă rog? Serjenții de uliță? Dar Iei sînt rari, Iear de cîni nu se îngrijește conelul.

Dacă, fiind un simplu muritoriî, saluți pe Bică în trăsură, țeI răspunde surizînd grațios și făcînd din mîna dreaptă un evantail (stînga ține un buchet vecînic neoferit) zgîrie ațerul. De te-ar salută și-ar boți mătasa pălăriei. Iei și? Cum *iei* și? Iei și... și... știn ce s'ar întimplă, dar așa țe: se vede că nu faci cît boțala mătasei de pe pălărie.

De altmintrelea țe un bățet de aur. Ai făcut cunoștința lui subito Iești „*son cher*“ „*très cher*“ „*dragul*“ „*nenele*“ lui. După două minute nu mai Iești om, Iești lucrul lui și ca atare te tutuțește. Are mai mulți prietenî de cît un calic nevoi.

Să nu crezi că Țe bun lucru să ai prietenii cu cirdul, Țel fi are inse, fiind că „*Jé sé mé conduire avec lé monde*“.

Al zis „da“ și cu mult înainte de inventarea fonografului econășul și răspunde „da“. Zici „nu“? De sigur că ai dreptate. Cum să n'arbă prietenii: *Un garçon si délicat*.

De oare ce, fără a te cunoaște îți vrau binele, primește, prietene, un sfat: ferește-te de-a-Ți vorbi despre spirit, și, de ții să nu fi idiot, în veci să nu faci calambururi cu Țel. Indată îți spune:

— D-ta ai mult spirit: tocmăi ca și mine.

Ți vine să-Ți dai o palmă dar o puȚ în buzunariu și cu zimbetul pe buze fi mulțumești: „Sinteți prea bun, domnule Bică!“

N'ai făcut nici o dată jocuri de cuvinte, dar cum dracul să găsești stupid pe un om care te găsește cu spirit? Lucrul Țe de-a supra puterei d-tale de gentleman.

Ades cînd Țe vorba de femeȚ, econelul șoptește visătoriu:

— Trei sînt oameni cari au petrecut: Don Juan, Cassanova și Țeu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Farmecele ascunse ale lui Bică stau în picioare. Știe să joace.

— *Ma chérie, qu'il danse bien, un rêve, quoi?*

D-tă care poate Țești un „insociable“ dar care în toate cazurile auziseși că Țe prost ca o ciubotă și care știi că spiritul pus așă de jos nu miroasă a eliotrop, remfi dobitoc, cînd vezi pe Bică cu succes. Joacă în două timpuri, în trei, în patru, în șase, în toate timpurile.

— *Qué vous êtes jolie Mademoiselle.*

— m.... m.... m.... m.!!!

— *Jé vous aime!*

— ???

— *M'aimez vous?*

— !!!

— Faisons un tur, Duduie. Zeu haide! Ce faci mofturi!

Și Țeată-l frecînd parchetul, ținînd în brațe fetița, mititica mulțamită că a scăpat de D-ta, antropoid mizerabil, care nici nu știi bon-tonul.

Adevarat om *chic*, îi iese greață de tot ce miroase a serăcie. Ar prefera să fie vezeteul boșerului X de cât să vadă mojici!

— Ce mai cîmă mojicii!

De întîlnește un calic Bică îl întrebă sumeț:

— Ce nu lucrezi, mă bețivule?

— N'am picioare cucoane.

— De ce n'ai picioare, mă ticălosule?

— Mi le-a tăiat batoza.

— Păcat, dar n'am schimbate. Altă dată se bagă sama, gogomane!

Și fudul că ologul îl știe că umblă cu neschimbate, pîndește alt nenorocit ca să-i arunce'n față avuția lui.

Nu, dar la drept, ce-i pasă lui de seraci? Bețivanii! *De la racaille!*

Și zeu iese o fericire că mascaralele acestea nu au brațe ori nu au picioare, căci alt-feliu cine știe ce s'ar întîmplă. Doamne ferește ar deveni niște asasini.... Și cine știe. Poate tocmai iel, Bică ar fi fost jertfa acestor pehlivani....

Și prin trup îi trece fiorul unei primejdii posibile.

Cine l-ar da lui un gologan măcar, de-ar fi calic? De sigur nimeni, fie-care decît cu al său. Și al său fiind bun, Conelul iese mulțămît.

Apoi unde pui ordinea socială... hm.... da sigur ordinea... dacă nu ar fi ordine... decît așa iese just, iese bine., hm... da... da.

Ciocoiul are „l'horreur du commun“. „Le distingué“. Ieată frumosul!

Dacă îi povestești că autocratul tuturor Rusielor bea, Bică se îmbată; de îi spun că principelui Y îi plac stridiile iel mîncînd o duzină, de și nu le poate vedea în ochi. Vorbește-i de receala Englejilor, de cunoaște unul, nu-i vorbește cu zilele. De-i spune o femeie că francezul „est cochon“, iel iese porc cu toți francezii și te tratează ca ast-feliu pentru ca să fii ca la D-ta a casă.

Se adaptă mijlocului băiatul și îndată ce te vede, pune la dispoziția D-tale toate talentele lui de societate.

Intr'o zi fu apucat năprasnic de friguri picturale și instală la Țel tot atelierul unui pictor. Lucră „en négligé autentique“ împreunînd culorile de țipau pe pînză, de-ți orbeau vederile.

— Ți place pictura, d-le Cîocoiu ?

— *Oh! Mossio! La picture il y a que cé...*

După o septămînă Bică Țeră poțet.

— Bine Cconelule, dar pictura ?

— *Mon chër*, pictura ie tratată în țara asta ca la canibalî. Și ce talent, ce colorit! Ai observat aveam specialitatea coloritului. He! poți est fi vra să fi geniu... hm! da!...

— Ma-tă faci poezii acuma ?

— Curios, *mon cher*. Mă sentez inspirat. Am să-ți citesc *une chose...*

— Ba nu, zeu nu, is grăbit... imi pare reu... mă duc...

Cunoști poeziile lui Bică :

„O Tu! de trei ori Tu a mè bellă.

glasul tău ca o manivellă

Imi suride! da, suride, atît de gentil

In est mă simt! da, mă simt, copil“.

Negăsind, lucru curios, editoriî pentru operele sale, Bică deveni original.

Auzise că principele de Monaco se ocupa de științele naturale și Roland Bonaparte de etnografie : vru să facă și Țel știință. Dar cum să faci știință fără să fi original? *Trebuie* să fi original.

Se primblă fără pălărie, ștergîndu-și nasul cu ziarul și cetind basmaua. Se retrase din lume. Strică geamurile fiind distraș omul. Totul avînd înse un sfîrșit și geamurile trebuind plătite, după o septămînă Bică nu mai fu original.

— Nu mai faci poezii ?

— Ce vraî, *mon cher!* La noi lucruri de astea nu reușesc. Am trimes o poezie la „Contemporanul“, m'au trimes la Balamuc: „Convorbirile“, ce gști! m'au sfătuit să fac cîobote! Gogomaniî! Te întreb, *mon cher*, pentru ce numai de est cîobote? Și dă, ce

să spun, aveam talent, între noi fie vorba. Am să-ți cetesc...

— Ba nu, zeu, sînt grăbit... îmi pare rău... mă duc.

— Stăi, *mon cher*. Poliția mi-a interzis să fiu original.

— !

— Știi că sînt original, *par excellence*, și principele de Galles
 Țe original.

— !!

— Ței bine! am fost silit să-mi schimb naturelul.

— !!!

— Ieram distras, stricam geamuri. Cîțî oameni de știință
 nu strică geamuri. Dobitocii! Am fost silit să le plătesc.

— !!!!!

— Vai de noi savanții! Cum putem sta în odaie, cînd a-
 vem nevoie de observații. *Ma parole, mon cher, la noi nu poți fi
 nemic.*

— !!!!!

In petto te gîndește că poți fi Bică; dar nu uita că Țești
 gentleman și te rog, tac!

— Ce-mi rămîne de făcut *mon cher*?

— ???

— Am să m'apuc de făcut politică.

— !!!!!!!

Ți Ței pălăria și galben de frică te năpustești pe ușă a-
 fară.

Mîne va fi ales deputat. Fiind Conașul stupid, guvernul Ți
 pune candidatura la colegiul al treilea: Țe mai ușor.

Mîne va reprezintă în cameră interesele muncitorilor, ale
 celor seraci, ale celor ce sufăr.

Între noi fie vorba, tu care mă cetești, spune drept, rizi
 cu mine, lucrul Țe hazliu; haide, ce te strîmbi? rizi, Ți zic.

Acum de mult am crezut că acest tip Țeră al țerei mele,
 tip patriotic înse rar. Apoi am văzut din toate colțurile lumii
 resărind Bici cu sutele, Angliea geme sub jugul snobilor, în Fran-

șiea sînt armate întregi de Bici; snobi, cîocoî orî unde. La D-ta, la dreapta, la stînga, sus, jos, pretutindene.

Ceea ce mă taspăimîntă îe că ades țipă în mine un Bică selbatec care vrasă mă stăpînească. Tu, de ce rizî? Uî'te la tine: în tine a fund și tu aî semînță de Bică. Și tu îești bolnav, îe boala veacului.

Paris.

G. I. DIAMANDI.

Descîntece

(sfîrșit)

Descîntec de șarpe

Samoilă, Samoînă,
Samoilă, nu te da ;
Iudița prestită,
Pelița de os,
Os sănătos,
Viță de vie tăiată,
Preste gard aruncată ;
Mușcătură de șarpe vindecată.

Să țiea trei vergi de alun sau de viță de vie și se descîntă în apă nefîncepută sau în tărîțe. Apa o bea cel descîntat și se spală cu dînsa.

Descîntec de săgetătură și pocitură

Plecat'a (cutare)
Pe cale, pe cărare,
Gras și frumos.
Pe la mijloc de cale l'au întîlnit
Nouă-zeci și nouă de săgetături
Și de pocituri ;

Si l'au săgetat
 In creierii capului,
 In auzul urechilor,
 In vederile ochilor,
 In rădăcinile măselelor.
 Iel a început a țipă
 Și a se văicără;
 Nimenea nu l'auzit,
 Nimene nu l'a văzut.
 Numai Maica Precista din ceriū
 L'a auzit
 Și l'a văzut;
 Scară de aur s'a coborît
 Și de mîna dreaptă l'a luat
 Și-a întrebă l'a întreat:
 — Ce plîngi (cutare)?
 Ce te vaîți?
 — Cum nu m'oiū plînge,
 Cum nu m'oiū văită,
 Că am plecat pe cale pe cărare
 Gras și frumos
 (Și așa mai departe pînă la:
 „Ce te vaîți?”)

— Nu plînge cutare, nu te văicără
 Că Ieu de grijă ți-oiū purtă;
 La (cutare) ¹⁾ oiū alergă,
 Cu trestie în apă neîncepută
 Ți-a descîntă.
 Și săgetătura și pocitura
 Cu mîna va luă-o
 Preste nouă mări albe va aruncă o,

1). Descîntătoarea își pune numele iei.

Și să remie (cutare) luminat, curat,
 Ca aurul strecurat.
 Ca Maică-sa ce l'a făcut
 Ca Dumnezeu ce l'a zidit.

Descintecu de la mine
 Și leacu de la Dumnezeu!

Se sting nouă cărbuni aprinși în apă ne'ncepută, și se descintă atât bolnavul cît și apa cu o trestie. Bolnavul se descintă dîndu-l pe o parte și pe alta a capului încetișor cu trestia. Pe urmă cu apa descintată, săgetatul se spală de trei ori și bea trei înghițituri, Iear apa, ce mai rămîne, o zvîrle la un loc curat.

Descintec de albeață

Plecat'au nouă meșteri.

Cu nouă sape,

Cu nouă hîrlețe,

Cu nouă măturî de vinețele.

Sfînta Vinerî înaintea le-a țieșit

Și a întrebă i-a întreat :

— Unde vă duceți, voi nouă meșteri,

Cu nouă sape,

Cu nouă hîrlețe,

Cu nouă măturî de vinețele ?

Iei au respuns :

— Ne ducem la fîntina lui Iordan,

Cu sapa s'o săpăm,

Cu hîrlețu s'o aruncăm,

Cu mătura de vinețele s'o măturăm.

— Nu vă duceți la fîntina lui Iordan,

Oi vă duceți la albeața de la ochiul (cutăruia)

Cu sapa s'o săpați

Cu hîrlețu s'o aruncați,

Cu mătura de vinețele s'o măturați,
 Cu paraua s'o radeți,
 Cu matase roșie s'o ștergeți
 Să remițe (cutare) luminat, curat,
 Ca aurul strecurat,
 Ca maică-sa ce l'a făcut
 Ca Dumnezeu ce l'a zidit.

Se descintă ochiul bolnavului cu nouă fire de vinețele, legate cu matasă roșie și cu o pară.

Descântec de orbalt

Plecat'au nouă meșteri,
 Cu nouă topoare,
 Cu nouă berzi,
 Cu nouă fierăstraie,
 Cu nouă cuțitoaie,
 Cu nouă sfredele,
 Cu nouă tesle.
 Și sfânta Vineri înainte le-a ieșit
 Și-a întrebă, i-a întrebat:
 — Unde vă duceți, voi nouă meșteri,
 Cu nouă topoare,
 Cu nouă berzi,
 Cu nouă fierăstraie,
 Cu nouă cuțitoaie,
 Cu nouă sfredele,
 Cu nouă tesle?
 — Ne ducem la cel măr golomăr,
 Să-l toporim,
 Să-l bărdum,
 Să-l fierăstrăim,
 Să-l cuțitoim,
 Să-l sfredelim,

Să-l tesluim,
 Să-l fărîmăm,
 Să-l uscăm,
 Să-l secăm.

Sfînta Vineri le-a răspuns:

— Nu vă duce-ți la cel măr golomăr,

Ci vă duceți la orbalțul (cutăruia)

Să-l toporîți,
 Să-l bårduiți,
 Să-l fierăstrăiți,
 Să-l cuțitoiți,
 Să-l sfedeliți,
 Să-l tesluiți,
 Să-l fărîmați,
 Să-l uscați,
 Să-l secați,

Să-l scoateți din los în carne, prary Cluj

Din carne'n pîiele,

Să remfie (cutare) luminat, curat,

Ca auru strecurat,

Ca maică-sa ce l'a făcut,

Ca Dumnezeu ce l'a zidit.

Se descîntă cu un topor sau cu un pîeptene de oșîi, în făină
 muletă în apă. Apoi se pune făina la locul unde'l doare pe bolnav.

CONST. Z. BUZDUGAN.

I

Cugetare

Precum acela-și lucru se-arată chiar în sute,
Privindu-l printr'o sticlă tăieată'n fețe multe,
Ast-feliu aceea-și lume cu starea ieî firească,
Se-arată în atîtea ciîi sînt ca s'o privească;
Și după cum la sticlă sfărîmînd pe rînd vre-una
Din fețe și imagini se due tot cîte una,
Tot ast feliu cîte-o lume, imagină crezută,
Se stinge cu acela în care-a fost născută.

II

Satira zilei

Tu, ce urmărești de veacuri a planetelor mișcare,
Soare, rege al naturei, într'un spațiu ne'ncăput
Creat de Dumnezeire sau de oarba întâmplare, —
Pentru ce din sinu-ți oare pământul s'a desfăcut?
Nu iera mai bine-atuncea cînd a tale corpuri toate,
Intr'un glöb de foc aprinse universul luminau?
Cînd neantul fără margini stăpînea a vieții noapte,
Și cînd forme de materii neștiute s'ascundeau?
Ce fatalitate crudă s'a ivit pe astă lume
Unde omul întră, iese, dupăl întâmplărei joc?
Simplu numai un capriciū ne-a creat pe noi anume
Ca să rătăcim pe-aice pribegī, fără de noroc?

.
De cu ziuă pănă sara într'o luptă necurmată
Lumea, fără de cruțare, vecinic să adune cată:
Unii pentru bătrînețe, alții pentru-ai lor copii,
Alții ca să'nvingă grija și nevoile pustii;
fear la colțuri stă calicul nevoind ca să muncească
Și scîncind întinde mîna pînea să-și agonisască,
Pe cînd noaptea în taverne cu toți banii căpătați
Pe spirtoase băuturi se azvîrle cu nesaț.
Și ce-ī pasă de femeea și copii de a casă
Cînd bețiea de năcazurī pentr'o clipă îl mai lasă:

Căci ieșind voios afară răgușit cîntă pe stradă
 În tăcere-adînc'a nopței ca o pasere de pradă.
 Vai, și tu nu știi, sermane, ce sfîrșit de plîns te-asteaptă!
 În spital sau bat pe drumuri vei muri de-o moarte dreaptă,
 Sub scalpel corpul tău sarbăd va cădea de sigur pradă
 Și scheletu-ți la vre un doctor va ajunge ca să șadă.
 Oare pentru-aceasta'n lume, a ta soartă te-a născut?
 Pentru ast'a-i apărut?

Un poiet compune versuri, cu-a lui pană inspirată
 Cugetînd să-și facă nume.... și avere tot-o dată:
 Cu iubita lui prin crîngurî bat de dragoste se plimbă
 Și pe cale fără număr sărutări cu dînsa schimbă.
 Pe cînd riuri pe aproape murmură adormitoare
 Și resună'n departare glasuri de privighitoare...
 Dar acest tablou îi piere și în locu-i altul vine;
 Părăsit de-a lui Iubită om schimbă și nou devine:
 Vede 'ntreaga omenire de mari rele bîntuită,
 Zmăcîndu-se zădarnic, neputînd fi mîntuită;
 Apoi sus pe pedestalul unei statui se visează
 Și dormind în nesimțire veacurile înfruntează....
 Hei, poiete, crezi tu oare că mai sînt acele timpuri
 Cînd Pindar scriind la versuri, puneă mîna pe venituri?
 Astă-zî lumea le privește ca nemicuri și mincîuni:
 Vei sfîrși a ta vieață într'o casă de nebuni.
 Și pentru acestea'u lume, soarta-ți bună te-a născut?
 Pentru ast'a-i apărut?

Ziaristul scrie... scrie pentru-a patriei fericire...
 Ca s'ajungă la putere strigă: „țara ie'n pisire,
 „Noi sîntem aceia cari face-vom multe schimbări:
 „Vom scuti întreg poporul de nesocotite dări,
 „Scoalele alte direcții mult mai bune vor avea.
 „Dați-ne mandatul vostru și atuncia veți vedea“.

Mare patriot! fii sigur c'ajungînd cînd-va puternic
 Veî gîndi să-ți umpli punga, ca și orî care nemernic :
 Mulți făgăduesc în lume, dar puțînî își țin cuvîntul,
 Căci, cînd ținta ie ajunsă, zbor făgăduielî ca vîntul:
 Și ca sprijin al minciunei buna soartă te-a născut?
 Pentru ast'ai apărut?

Ca o culme-a reuțatei, pe un cîmp oștire multă
 Pentru gărgăuni monarhici furios, cumplit se luptă:
 Vărsînd foc bubuie tunul... șuier' gloanțe-omoritoare...
 Răcnete de-omor, comande se ridic asurzitoare...
 Baionete ascuțite se înfig în carne vie...
 Trîmbițe semnalul sună ațîșînd astă urgie...
 Caii-alerg fugînd pe trupuri... săbiile zingănesc
 Și de sînge înroșite capete răstogolesc...
 Dar de-o-dată îngrozită fuge una din armate
 Iear cealaltă 'nvingătoare, urmărînd'o de la spate
 Poartă'n frunte cu mîndrie pe viteazul general,
 Care nefricos de moarte se avîntă cu-al său cal,
 Ca și-acela care-o-dată, ducînd armele departe,
 Roma, Moscua, Berlinul l'au văzut înspăimîntate,
 Intră'n strigăte de ura și'n a muzicei fanfare
 În cetatea mistuită de roși flacări în turbare.

.....
 Și pe-această lume plină de mizerii și păcate,
 Unde reul și minciuna stăpînește mare, mic,
 Unde vezi că se despoaie astă-zî chiar frate pe frate,
 Să apari ca mai pe urmă să devii Ieară-și nemic?

VASILE TRIANDAF

ȘTIINȚĂ PENTRU ȘTIINȚA ȘI ARTĂ PENTRU ARTA

(sifruit)

IV

A R T A

Cu arta lucrul se petrece alt-feliu.

Dacă iese adevărat că din discuție iese lumina, nu iese mai puțin adevărat că astă lumină rar intră în mintea celor ce discută și că adesea tot folosul iese în partea celor ce ascultă și judecă—dacă știu să judece: discutătorii au rolul cremenei și amnarului cari produc scînteele iese judecătorii sînt ochii leneși sau vioi, cari primesc lumina.

„Fără'ndoială omul a bătut cîmpii despre toate cele; dar nemica nu l'a făcut să spuie mai mari năzbitii, de cît ceea ce se cheamă estetică ... Ori de cîte ori vre-un autoriu se apucă de asta, iese în primejdie să-și pierză mintea; ba une ori chiar se face c'o pierde: așa-i moda⁽¹⁾. Cînd nu se'ntimplă să se ție de modă cade'n altă nenorocire, nenorocirea tuturor științelor începătoare: vede numai o parte a lucrului, un caracter întimplătoriu, îl studiază, îl analizază, dovedește că aice iese totul; pe urmă vine altul cu alt tot, al treilea cu al treilea tot și așa mai departe, până cînd toate aceste *toturi* se dovedesc sau ca părți ale adevărului adevărat sau ca greșeli boacane.

1) Ch. Letourneau: Sociologie pag. 90.

Cam aceste gânduri vor trece, de sigur, ori cui prin minte, după ce va citi cărțile cari se scriu și s'au scris despre artă: se face prea multă filosofie, prea multă metafizică, prea mult frumos și prea puțin adevăr în ceea ce privește arta.

„N'a fost știință mai dată 'n prada visurilor metafizice de cît estetica“¹⁾.

Și cînd s'au încercat să lucreze în potriva acestor rătăcirî, discuția și spiritul de contradicție au dus prea departe pe novatori; au studiat mai mult unele condiții ale artei nu arta, au dărmat mai mult de cît au clădit, au răspicat, au desfăcut principiile în amănunte, au supus analizei științifice blaga metafizică, dar au uitat să clădească din amănuntele adunate un edificiu armonic.

Și pe urmă învinuirea de căpetenie ce facem noi acestor metode, acestor opere de critică—de la Spencer până la Guyau—ieste că nu lămuresc bine raportul di'ntre artă și știință, di'ntre activitatea artistică și cea științifică. Pentru că tocmai acest raport lămurind bine granițele terenurilor celor două felîuri de activitățî, tocmai aceasta ne face să'nțelegem mai bine terenul fie-căreia în parte.

Ce-ați înțeles de pildă din fraza: „Arta ieste frumosul manifestat în forme senzibile?“ cînd știți că toate lucrurile din lume, pentru ca să ajungă la conștiința noastră trebuie să se manifesteze prin forme senzibile și că

Il n'est point de serpent ni de monstre odieux
Qui, par l'art imité, ne puisse plaire aux yeux,

cînd, în fine, după toată lumea care, fără capete metafizice, a gustat operele de artă, ieste vădit că: „Frumosul, sau ceea ce aretăm prin acest cuvînt, adecă plăcutul.... ieste numai o octavă din uriașul clavier al artei. Tristul, teribilul, dișăntatul, pănă și uritul intră în artă cu acela-și drept ca și grațiosul, elegantul sau admirabilul. Arta îmbrățișază toate valorile emoționale, toate felîurile

1) Eug. Véron. Esthétique V.

de calitățile prin cari lucrurile reale sau închipuite pot exercita asupra noastră o atracțiune sau o respingere⁽¹⁾.

Căci, pentru a nu lua de cît o pildă, în muzica religioasă adesea găsim o tortură sufletească, a nume pusă, necesară ca și scepticismul metodic al lui Pascal, pentru a ne îngenușchîta înaintea eternității:

„Arta nu caută totdeauna să pricinuiască o ațîțare plăcută: tare des muzica religioasă are ca țintă să turbure sufletul, să-l sfășie, să aducă o criză dureroasă, pentru a ne aduce fără voiea noastră la o închipuire pesimistă⁽²⁾).

Ce-ați înțeles din fraza că: „arta iese un joc; că arta supremă iese aceea la care jocul ajunge maximum, unde ne jucăm chiar cu ființa noastră⁽³⁾? cînd experiența de toate zilele ne arată că pe de-o parte nu urmează că, dacă ne jucăm cu noi înși-ne, producem artă, țiear pe de alta că sînt artiști la cari tocmai contrariul se întîmplă: arta iese o pasiune grozavă, iese un chin sau o nebunie teribilă⁽⁴⁾.

Ce-ați înțeles din fraza că: „arta iese exercițiul pur și desinteresat al facultăților sufletești“? cînd știți că sînt artiști cari, înainte de-a zugrăvi cutare sau cutare subiect, se întrebă cîți bani va aduce tabloul, cînd știți că datorim cele mai multe și mai frumoase poezii lirice interesului poezilor de-a îndupleca pe iubitele, „prea crudele“ sau de-a redobîndi pe cele pierdute; cînd știți că nu iese poezia care din activitatea lui naturală să nu-și facă un scop; că datorim sumedenie de opere artistice intenției de-a ni se dovedi cutare sau cutare teorie; că în fine exercițiu pur și dezinteresat pot fi o infinitate de activități de loc artistice.

Ce-ați înțeles de aici că: „arta iese adevărul, sublimul, moralul vieții“? Cînd știți că pentru unul iese moral ceea ce pentru

-
- 1). I. Milsand (*L'Esthétique anglaise* p. 125) apud Hennequin (*Crit. scient.* p. 32, 33).
 - 2). G. Sorel: *Contributions psycho-physiques à l'étude esthétique.* Rev. phil. XV année No. 7 pag. 24.
 - 3). Schiler. apud: Guyau (*Problèmes*).
 - 4). Vom avea curînd prilej să examinăm un asemenea tip.

altul ȳe immoral — ca materie de simțimint — cã pentru unul ȳe sublim un lucru ce pentru altul ȳe stupid; cînd ȳn fine nu puteți negã cã sînt o categorie de artiști pentru cari ȳe sfîntã ca o evanghelie vorba d-luȳ Renouvier cã :

„Imaginaȳia poetica ȳeste'n zilele noastre ȳntr'o stare de inferioritate pentru cã se ȳea singurã și o luãm și noi *prea ȳn serios*“¹⁾.

Avem a nume sã cercetãm douã chestiuni: a) necesiitatea arteȳ și b) dezinteresarea ȳei.

* * *

De cînd Schiller, Spencer etc. — fie-care'n limba luȳ — au comparat arta cu jocurile, ȳeste acum de rigoare ca fie-care estetician sã-și dea „ultimul sãu cuvînt“ ȳn aceastã chestiune; bine'nȳeles ȳeste ȳearã-și de rigoare ca mariȳ filosofi sã uȳte a ne dovedi cã arta ȳeste un joc și nu jocul o artã, — cãci ȳn definitiv nici o datã n'am putut pricepe pentru ce jocul ar fi *genus proximum* al arteȳ și nu arta *genus proximum* al joculuȳ. Astã din urmã judecatã, las'cã ȳe singurã logicã și adevãratã²⁾, dar are ȳncã marele folos cã pune faȳã'n faȳã cele douã mari categorii de activitate sufleteascã: arta și știinȳa, pe cînd așã ne ȳeste cu neputinȳã sã ȳnnaintãm ce-vã. Și astã neputinȳã vine de acolo cã lucrurile sînt luate hortis: s'a luat arta și știinȳa la omul cult, civilizãt, ȳn manifestaȳiile lor cele mai ȳnnalte, — cum de pildã s'ar luã cele mai superioare animale și cele mai superioare plînte — se studiazã deosebiriile lor formale și pe urmã, cu ideȳea cã se face analizã finã și adîncã, se studieazã copilãria arteȳ, arta la copii, jocurile, se reduce arta la jocuri și ȳeatã faȳã'n faȳã copilãria arteȳ cu maturitatea știinȳei, cele mai superioare animale cu cele mai inferioare plînte! Și ȳncã sã avem iluzia cã facem evoluȳionism!

Comparaȳia asta nenorocitã a arteȳ cu jocurile și, ne grãbim sã spunem, neȳnȳelegerea jocurilor³⁾ a adus ȳncã alte nenorociri

1) M. Guyau (*Les problêmes de l'esthétique contemporaine*) p. 5.

2) Vezi M. Guyau: *Les problêmes de l'esthétique contemporaine* II pag. 11—13.

3) Vezi și Souriau: *Esthétique du mouvement*.

pe sama blatei arte: crezînd că jocurile sînt netrebuitoare pentru viață, că sînt un lux, s'a văzut în asta o dovadă mai mult că și arta îe netrebuitoare, că și îea îe un lux, pentru că „nici jocurile, nici artele nu slujesc în nici un chip de-a dreptul la procesurile folositoare vieții“¹⁾. Și cine spune că jocurile sînt netrebuitoare vieții? Spencer care în același capitol dovedește cum „jocul îeste întrebuintarea artificială a energiilor cari în absența întrebuintărei lor naturale, ajung așa de pornite ca să se cheltuească în cît se descarcă'n acțiunii prefăcute în loc de-a se descărca în acțiunii reale“²⁾. Spencer, care ce-vă mai încolo arată cum mai în toate jocurile omenești—„afară de plăcerea imitației.... mulțămirea cea mai mare îeste de-a învinge un dușman; și iubirea de victorie îeste, ca și victoria însă-și, o condiție de existență pentru orî-ce specie trăitoare“³⁾. Prin urmare Spencer cari consideră jocul ca izvorînd nu numai în impulsivitate dar chiar în formă din adfucimile vieții noastre! Spencer, cari în educația sa fizică spune că jocurile sînt pentru copii activitatea cea mai naturală, cea mai necesară, cea mai plăcută! Spencer care spune că jocurile sînt pregătirea pentru viață! Deci îel spune că sînt nenecesare jocurile, îel cari ațurea le dovedește necesare și ca punct de plecare și ca rezultate!

Și cine spune că arta îe nenecesară direct vieții? Cel ce în „Educație“ pune arta și știința între activitățile necesare vieții complete! Cel ce spune că'n măsura'n care lumea se civilizază, în aceea-și arta ajunge mai necesară, mai adînc săpată 'n mărunțiile lumii!

S'a observat și cu drept cuvînt că Spencer confundă aicea nume cuvîntul viață cu viața trupească sau, cum zice îel, cu

1) H. Spencer: Psychologie Vol. II pag. 660.

2) Compară cu M. Guyau (op. cit. pag. 32—33) „Ca și cum dorința supremă, idealul ce nu se poate ntrupa al artistului n'ar fi de-a însuși viața 'n opera sa, de-a creă în loc de-a plăzmi! Dacă asemuiește, îe fără voiea lui, ca mecanicul ce construiește mașini în loc de ființe vii. Fiecțiunea departe de-a fi una din condițiile artei, îe totmai o încătusare Michel Angelo și Titiano sînt niște Iehovă nedesăvîrșiti.“

3) M. Guyau idem pag. 8.

„echilibrul organic al insului ori cu al speciei“, pe cînd așurea întrebuințază numirea de viață complectă. Atunce, da, de acord: stomahului, echilibrului organic, până la oare-care punct, nici jocurile, nici arta nu-î folosesc, dar nici știința, nici religia; nici sacrificiul vieții pentru o teorie, nimic din ceea ce-î curat abstract, măreț: intestinele n'au nevoie nici de admirație metafizică, nici de activitate estetică.

Dar ne pare că chestiunea nu iese aci și iese de ce :

Spencer zice : „Energiiile trupesti, facultățile intelectuale, instinctele, apetiturile, pasiunile și chiar aceste sentimente superioare (cele altruiste) au de scop nemijlocit sau mijlocit să mîntie echilibrul organic al insului ori măcar pe al speciei“. Instinctele cele mai dăunătoare și selbetece, apetiturile cele mai josnice, pasiunile cele mai nenorocite, toate acestea pot acum, nu numai pot dar chiar „au de scop“ mîntinerea echilibrului organic al insului ori măcar al speciei și numai arta, sentimentul artistic, dorul de-a cînta un îndemn cîtră acțiune, nevoia de-a-mi ușura durerea fu-tr'o pozezie, admirația ce am pentru o operă artistică mare și 'naltă, numai astea nu pot mîntine echilibrul organic al insului sau măcar al speciei ! Dar ce-vă mai grav : Spencer desparte aice energiiile trupesti, facultățile intelectuale, instinctele, apetiturile, pasiunile etc. de modul lor de-a lucra, face din iese niște entități separate de altă entitate, sentimentul estetic : activitatea artistică nu mai iese un mod particular de lucrare a acestor energii trupesti, facultăți intelectuale, instincte și pasiuni ci iese acum manifestarea în lumea senzibilă a forței speciale numite „sentiment estetic“. Și ce-vă nu atîta de grav pe cît de curios iese că nu știm cum se leagă de aceste energii trupesti etc. știința, care nu iese nici joc nici artă și care, ca și acestea, nu slujește în nici un „chip direct la procesurile folositoare vieții“.

După Spencer, viața complectă se alcătuește din 5 ordine de activități, cari descresc în necesitate precum urmează :

- a) activitatea ce ajută direct la păstrarea insului,
- b) cea, care înlesnindu-î nevoile traiului, ajută indirect,

- c) aceea, ce are de scop întreținerea și educația familiei
- d) aceea, ce asigură menținerea ordinii sociale și politice
- d) arta.

Ce se întâmplă înse? Vorbind despre întâia serie de activități, Spencer dovedește necesitatea fiziologiei; la a doua serie arată însemnătatea logicei, matematicii, mecanicii, fizicii, chimiei, etc. și așa mai încolo; cu alte cuvinte găsește o mare legătură între manifestarea vieții ca activitate și manifestarea ei ca sistemă științifică. Greșala ce o face — greșala logică înse — ie că n'a văzut aceea-și legătură tot așa de mare între manifestarea vieții ca activitate și manifestarea ei ca sistemă sentimentală, adică artă.

În faptă, viața completă cuprinde numai cele 4 di'ntăiu ordine de activități: arta și știința nu există și nu pot exista ca separate de ele; arta și știința sînt numai resfrîngerî în conștiință, sistematizări, coordonări conștiente ale fie-cărui gen de activitate; deci activitate, artă, știință sînt cuvinte ce nu arată alta de cît trei feluri de manifestare a vieții, dar trei feluri conexe și cari nu pot exista unul fără altul; activitatea cea mai egoistă are știința sa, arta sa, de-o potrivă de necesare, ba poate arta fiind mai legată încă de cît știința cu acțiunea.

Cele ce înaintăm aici s'ar putea ușor dovedi prin o mică inspecțiune în datele ce le pune la'ndămînă evoluția sistemului nervos și cea sufletească 'n seria animală, dar ar trece peste cadrul subiectului nostru.

Destul iese să constatăm că chiar Spencer, după 8 pagini, recunoaște că necesitatea sau netrebuința pentru viață (citește acum „viața trupească“) nu iese o condiție care, din moment ce există, atrage după sine și calitatea de estetic. „Vreu să spun numai că astă proprietate, de a putea fi despărțită de funcțiunile ce slujesc vieții, ie una din condițiunile trebuitoare pentru dobîndirea caracterului estetic“¹⁾ ceea ce'nsemnează pur și simplu a strică

1) H. Spencer. Psychol. II 668.

la o pagină ceea ce ai scris la alta.

În faptă înse, arta nu însamună de loc negațiunea utilului pentru viață; di'mpotrivă :

„Lumea se opune gândirei.... Artă iese forțarea pentru a ne împacă pe noi înși-ne liniștindu-ne nepotrivirile dureroase. Iea iese forma cea mai înaltă a instinctului de conservare; Iea continuă mișcarea spontană a naturii către viață.... Iea iese alcătuirea unei lumi artificiale, născute di'nr'un sentiment, făcute pentru a-l exprima; Iea iese numai icoana unui vis răsfrit într'o nălucire, pe care visul singur și-a făcut'o și care-l înfășoșază avidoma⁽¹⁾).

În raiu artă ca și știința ar fi de prisos.

* * *

Tot unei greșite înțelegeri a jocurilor și unei priviri superficiale, din înalțimea metafizică, datorim o a doua caracterizare a artei: artă iese dezinteresată.

Cînd la un-spre-zece și jumătate internii aud sunetul clopoțelului de masă, emoția pricinuită nu iese de acest sunet ci de imagina masei și a foamei mulțamite; clopotul nu ne interesează prin iese însu-și, ci prin imaginile, tendințele cari ni le deșteaptă și pe cari ni le mulțamește'n vis. Pe cînd o muzică de clopoțel ne silește să ne gândim numai la iese, ne place fără să ne deștepte altă ce-vă, ne interesează pentru iese însă-și.

Prin urmare în cazul al doilea, singurul caz unde iese un sentiment estetic, pentru ca muzica să ne placă, trebuie să nu fim interesați pentru altă ce-vă: artă iese dezinteresată tocmai pentru că ne interesează mai mult prin iese însă-și, făcîndu-ne să pierdem din vedere interesul nostru propriu pentru viață.

Asupra deosebirei ce există între aceste două cazuri și cazurile analoage, toată lumea iese înțeleasă.

Ce se 'ntîmplă înse?

Unii numesc fenomenul acesta dezinteresare, numire care definește'n chip tocmai negativ artă: Iea iese aci studiată

1). G. Seailles (L'origine et les destinées de l'art) Rev. phil. 1886 sem. II pag. 347.

nu pentru că ne interesează Iea însăși exclusiv ei pentru că ne dezinteresează de celelalte lucruri; cam ca și cum ai defini Iubirea nu prin atracțiunea ce simțim către o ființă ci prin înstrăinarea ce simțim față de celelalte; ca și cum ai defini lumina nu prin o impresie asupra retinei ei prin o ne-impresie asupra celorlalte simțuri.

Credem că astui fenomen mai degrabă i s'ar putea de numirea de interesare directă și nu de dezinteresare; dar, ori cum fie, Ie o atacare de terminologie și la urma urmei s'ar putea primi cu condiție ca să nu dăm acestui cuvânt altă semnificare.

„Dezinteresată — zice Paulhan ¹⁾ — se cheamă o activitate care n'are altă țintă de cît Iea însăși“.

Să vedem acum ce urmează din aceasta:

Urmînd cu analiza exemplului de mai sus, observăm: pentru intern sunetul clopoțelului de masă nu iese estetic pentru că nu-l interesează prin Iel însuși ei prin senzațiile, imaginile, dorințele, mulțămirile deșteptate; și pentru ce nu-l interesează direct? Pentru că imagina mesei și a foamei mulțămite Ie așa de puternică în cît uităm de cauza deșteptătoare. Dar acum această imagine — a mesei și a foamei mulțămite — nu ne interesează prin Iea însăși? Care iese acela care, la deșteptarea unei asemenea imaginii să se gîndească la primele principii ale mîncării? Atunci pentru ce acestei imaginii îi refuză calitatea de estetică? Apoi, ei-că, pentru că astă imagine iese legată cu una din funcțiile necesare vieței? Cu alte cuvinte acum se părăsește observația internă și se trece în cea externă, se definește dezinteresarea prin ne-necesitatea reală, după cum mai înainte necesitatea s'a definit prin interesarea vieței la cutare acțiune: cercul vițios apare în toată splendoarea filosofică!

Mai mult încă, noi susținem că acest fenomen iese general în viața noastră sufletească și nu numai în domeniul senzational: să luăm un om care face politică din interes și care ține un di-

1). Rev. phil. an. XIV No. 12 pag. 601 L'art chez l'enfant.

scurs la o 'ntrunire: Discursul nu-î estetic, pentru că pornește din interes și se îndreaptă la interese; dar imagina mulțămirei interesului iese iubită pentru altă ce-vă? nu pentru dînsa? După cum în domeniul intelectual sînt axiomele sau, după împrejurări, teoremele, ajungînd axiome cari nu se mai discută, cari se iau în anumite condiții ca absolute, tot așa în domeniul sentimental totdeauna avem imagini, idei, teorii iubite nu pentru altele ci pentru iele înseși, pe care nu le considerăm ca făcînd parte dintr'un tot, ci ca fiind iele înseși totul sufletului nostru. Pasiunile toate nu înfășoșază acest caracter? Cînd ne pierdem în planurile pentru mulțămirea unei pasiuni, discutăm pasiunea? ori satisfacerea iei ni apare ca iubită pentru sine? Chiar cînd începem să ne răs-picăm și analizăm o pasiune, însăși această analiză nu ne place pentru iewă însăși?

Maî mult încă; conștiința motivelor adînci din care facem o acțiune nu rădică de loc aceleî acțiunii caracterul de dezinteresată: închipuiți-vă un om milos care analizîndu-și mila lui dezinteresată ajunge s'o explice fiziologicește; încetează mila lui de-a fi dezinteresată? Închipuiți-vă un artist care înțelege că-î artist din cauza moștenirei și a educației, arta lui nu maî iewă dezinteresată?

Ori de pildă Eminescu a fost maî interesat sau maî dezinteresat în iubirea lui înaintea de-a scrie strofa, teribila strofă:

„Căci te iubeam cu ochi păgîni
Și plini de suferinți
Ce mi-î lăsară din bătrîni
Părinți din părinți?“

Cu alte cuvinte: dacă prin dezinteresată înțelegem o activitate care ne interesează direct, atunci dezinteresate sînt aproape toate activitățile noastre; dacă prin dezinteresată înțelegem o activitate de ale căreia motive profunde nu sîntem conștienți, atunci maî nicî una din activitățile noastre nu sînt ast felii și, ceea ce-î maî grav, cu cît omul iewă maî superior cu atîta e maî interesat.

Dar în vorbirea obișnuită cuvântul dezinteresat le totdeauna legat cu ideea morală de lipsă de egoism, de sacrificiu, de virtute morală și foarte adesea arta se consideră ca dezinteresată din punct de vedere moral.

Atunci, lucrul se'ncurcă:

„... dacă procedăm riguros, sîntem nevoiți să admitem că mulțămirea lăcomiei noastre este un exercițiu dezinteresat și deci estetic, în timp ce simpla mulțămire a foamei este numai exercițiul unei funcțiuni vitale.... Nu văd pentru ce ași fi mai dezinteresat gustînd plăcerea frumosului (în pictură ori chiar în bucătărie, căci de sigur artă este și bucătăria) de cît simțind ori ce altă mulțămire. Din punct de vedere al egoismului, altruismului, dezinteresării, pe alte caractere trebuie să judecăm emoțiunile și nu pe faptul că iele nu țintesc la alte scopuri de cît iele însele 1)“.

În scurt, credem că dezinteresat este un cuvînt care va a-ajunge de prisos în estetică: le o rămasă din frazeologia metafizică.

Fără samăn mai superior din punct de vedere al clarității și al exactității este dicționarul psihologiei actuale, care

Non fumum ex fulgore sed ex fumo dare lucem

Cogitat.

Dar tocmai pentru a face cunoscut acest dicționar și această nouă fază a esteticii, trebuie să luăm arta între oameni și aice s'o studiem:

O dată coborîtă între oameni așa cum sînt ieii, doritorii și de util și de frumos, genii și neghîobi, morali și destrăbălați, schimbători și statornici, culți și inculți, personali, ambițioși, mișei, nobili. așa cum sînt ieii, furnicariu de patimi și idei, s'o urmăriu aice, s'o vedem în izvorul ieii, în albiea pe unde curge, în prundul ce duce, în ceriul ce resfringe, în cîmpiile ce udă, în inemile ce recorește.

1]. Paulhan. loc. cit. pag. 601.

A

Conceptia operei.

Cu perdelele lăsate
 Sed la masa mea de brad,
 Focul pîlpîte în sobă,
 Ieară îeu pe gînduri cad.
 Stoluri, stoluri trec prin mintea-mî,
 Dulci iluzii, amintiri,
 Țiriîesc încet ca greierii
 Prin duîoase, vechi zidiri,
 Sau cad grele, mîngîioase
 Și se sfarmă'n suflet trist,
 Cum în picuri cade ceara
 La picioarele lui Crist.

Și de sigur nu îe întăiea oară cînd Eminescu visează astfelîu cu ochii deschiși, singur în odăița lui, la vreme de iearnă. Singur? Nu: are foc în sobă și focul îe bun tovarăș. Ascultați pe Vlăhuța care, cu ferestrele oblonite de florile de ghiță ale gerului, zice:

Dac'ar fi un foc în sobă,
 Mi-ar părea că sîntem doi,
 Ași mai sta cu îel de vorbă,
 Mai uîtfînd cele nevoi:
 Ne-am pricepe'n de noi plînsul,
 Ieu cenușă, îel scînteî:
 Oîte nu mî-ar spune dînsul
 Din poveștile cu zmei!

Și mai are Eminescu tovarășî? Da, greierii, șoarecii, paîjenii cari aduc melancolia înî în această dulce pace: poveștile cu zmei nu vin în cugetul lui, poate că a trăit prea mult, a plîns copilăria, s'a convins că'n zădar o chîiamă:

Astă-zî chîiar de m'ași întoarce,
 A 'nțelege n'o mai pot:

Unde iești copilărie,
Cu pădurea ta cu tot?

astă-zi poate se simte mai cenușă de cât Vlăhuță, dar în această
cenușă încep a șerpui vinișoare mici, roșii, resturile unui foc din
vatră, vinișoarele se 'ntind, se 'ndesesc și din nou începe a plîfii
focul vieții pămîntești: amintirile, iluziile, visurile tinereții iuvie
unul este unul și vin

Țiriind încet ca greferi
Prin duioase, vechi zidiri
Sau cad grele, mîngîioase
Și se starmă'n suflet trist.
Cum în picurî cade ceara
La picioarele lui Crist.

Eminescu se simte singur, se simte trist. Nu ie Vlăhuță care —
cu toate că la 'nceput spune că ie cenușă — totu-și în restul po-
eziei arde de-un dor de viață nemăsurat; nu ie Alexandri
care zice:

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Perdelele-s lăsate și lămpelile aprinse;

În sobă arde focul, tovarăș mîngîios,
Și cadrele-aurite ce de păreți sînt priuse
Sub palidă lumină apar misterios.

Afară plouă, ninge; afară-i vijelie,
Și crivățul aleargă pe cîmpul înnegrit;
Iear ieu, retras în pace, aștept din ceriū să vie
O zină drăgălașă cu glasul aurit....

Afară ninge, și plouă apriga furtună
Prin neagra 'ntunecime respînde reci flori,
Iear ieu visez de plăurî pe cari alba lună
Revars'un val de aur ce curge pri'ntre flori....

Așă'n singurătate, pe cînd afară ninge
Gîndirea mea se primblă pe mîndri curcubeî,
Pân' ce se stinge focul, și lampa'n glob se stinge
Și saltă cățelușul de pe genunchii mîei.

Nu, Eminescu ie trist și singur și tristeța-l apasă.

Să ne 'nchipuim pentru moment că între stolurile de amintiri și iluzii ce-î trec prin minte, se ivește o amintire veselă, vi-oaie, un prieten ce vecinic ride : va putea oare să între această amintire în stolul celor ce

Cad grele, mîngîtoase

Și se sfarmă'n suflet trist ?

sau, înfrînd, va păstra oare această icoană figura veselă ori se va cerni, șterge ? și, în fine, remînd vecinic tînără și ferice, icoana aceea va întineri și ferici și pe Eminescu ori îl va măhni mai mult ?

Și asemenea figură se găsește :

Ieste Țea : deșarta casă

De-o dată-mî pare plină,

În privazul negru-al vieții

Îe icoană de lumină.

Dar aceasta se 'ntîmplă prea a rare și chîr cînd se întîmplă, vremea, cruda vreme, nu-î îngăduie o deplină fericire : ultima strofă ieste tot tînguirea unui suflet doritoriu de fericirea pe care încă n'a gustat'o !

Se vede deci mecanismul acestei visări : două, trei lucruri fără nici o 'nsemnătate, fără legătură adesea, pe cari cine știe de cite ori le-am văzut fără să ne miște, la un moment dat trezesc în noi o simțire vagă, nedeslușită. Adesea sentimentul îe resărit în noi cine știe de unde înainte ca să observăm lucrul ce ni se va părea că l'a pricinuit ; dar o dată trezit, sentimentul vag va trezi, se va lămuri prin cutare amintire, cutare iluzie ce-o mai avem, cutare iluzie ce-am avut'o, înse toate aceste amintiri vor înfășoșă o legătură taînică și adesea ne'nțeleasă cu sentimentul : din lumea întreagă ce fie-care poartă în sine, lume de imagini, idei, principii, năzuinți, iluzii etc. din toată această lume numai o mică parte îe conștientă, numai de-o mică parte ne dăm samă și, cînd această spumă conștientă a lumii sufletești îe trezită de-un sentiment, toată ajută la limpezirea acestui sentiment, toată lucrează la explicarea lui, la punerea lui în legătură cu viața trecută a noastră.

Pentru unia, această alegere de imagini se face inconștient: îei văd, simt numai atîta, cum cutare notă veselă se stinge încetul cu încetul, se decolorează, se pierde'n nourul trist ce'nvăluie sufletul. Alții își dau samă mai bine și după o experiență mai îndelungată fie-care ajunge la cunoștința deplină a acestui fapt:

„Ieu nu gîndesc nici o dată, ideile mele gîndesc pentru mine“ zicea Lamartine iar Goethe : „Ieu las obiectele să lucreze liniștit în mine, apoi observ această acțiune și mă grăbesc s'o traduc credincios : iată'ntreaga taină a aceea ce oamenii au apucat să numească : darul geniului“.

Mozart descrie ast-feliu momentele lui de concepție : „Cînd mă simt bine și la losul mîeu, orî că mă preambul'n trăsură, orî că umblu după o masă bună orî că noaptea cînd nu pot să dorm gîndirile-mî vin grămadă și cît de ușor. De unde și cum de-mî vin ? Nu știu, dar nu am nici un rost în venirea lor. Cele ce-mî plac, le țin în cap și le fredonez, pe cît mi-au spus alții. Indată ce-mî am ariea, alta se adange celei de'ntăiu, după nevoile compoziției totale, contra-punct, cîntecul feliuritelor instrumente și toate bucățile ajung de alcătuiesc o grupă. Atunci sufletul mîeu se'nflăcărează, dacă bine'nțelele nemic nu mă stingherește. Opera crește, o'ntind mereu și o limpezesc din ce în ce ; și compoziția ajunge gata'n minte la mine, orî cît de lungă iese. Atunci o'mbrățișez di'ntr'o aruncătură de ochiū, ca pe-un tablou frumos sau un băiat frumos ; nu pe rînd, în amănunțimea părților, cum are să fie mai tîrziu, dar în întregime imî iese dată de imaginație“ . (Se ailles)

și nu trebuie să ne'nchipuim că asemenea fapte sînt ce-vă extra-ordinar, care se'ntîmplă numai în sufletele rari și superioare cu totul ; în iele fenomenul iese superior, după cum la sufletele micî fenomenul iese mic și bicianic.

Fie-care din noi a avut și are asemenea momente : începînd de la copil și până la bătrîn.

„Reveria, zice'ntre alții Paulhan, iese una din formele artei : iese iese firească pentru copiii cari au spiritul relativ mai dezvoltat și cari plăzmuiesc în minte mai ușor de cît execută, orî că înde-

mănarea lor trupească ție mai pre jos de cît imaginația lor sau, ceea ce cred că se'ntîmplă mai des, că împrejurările vîetei nu pot, din pricina vrîstei sau din alte pricinî, să conrespundă cu dorurile copilului. Nu visăm de cît ceea ce n'avem și copilul, ce va gîndi la bucurii de cari-î lipsit, va remînea cu obiceiul de a-și frămînta imaginația și va ajunge să imagineze cu plăcere chîiar întîmplări dureroase“.

La temeliea fie-cărui vis iese un dor, de la dorurile cele mai nobile și frumoase pînă la cele mai grosolane și uricioase, de la cele mai estetice pînă la cele mai dezordonate : să se compare reveriea lui Eminescu din satira I cu a calicului d-lui A. C. Cuza și se va vedea depărtarea

.... de la vierme pîn' la astru ¹⁾.

Dar din cele ce-am spus, nu urmează de loc că dăm dreptate lui Guyau care susține că toate sentimentele sînt poetice. Dorința, dorul, nevoia nu ție de loc poetică. Ceea ce ție frumos și poetic în reveriea calicului d-lui Cuza, nu ție foamea ci stîlul de gîndiri în care se'mbracă și'n care, fie zis în parantez, foamea calicului se pierde așa de tare în cît se vede că poeziea-î scrisă de unul ce n'a simțit foame nici calicie.

Guyau merge pînă a spune că și acțiunea de a bea lapte ție poetică ; da, dar c'o condiție : dacă se va face în împrejurări așa ca amintirea acelei acțiunii să trezască lumii de gînduri :

„Adevărul iese că dorința trezește'n jurul său un stol de sentimente și imagini : sub lucrarea ției se alcătuiește o poemă trecătoare care pentru o clipă ne farmecă și se răsipește 'ndată ce dorința s'a mulțămît.“ Ceea ce-î poetic „nu-î dorul însu-și, dar acea armonie lăuntrică, acel concert de imagini expresive a căreia unitate iese ției“²⁾. Poeziea va fi cu atîta mai măreață cu cît stolul de imagini, de năzuinți va fi mai mare, mai frumos grupat mai potrivit cu firea dorului de căpetenie. De aceea s'a și zis

1). Vlăbuță. Dormi iubit'o.

2). G. Séailles (L'origine et les destinées de l'art). Rev. phil. 1886 sem. II p. 339.

cu foarte mult cuvînt: nu iese greu de găsit subiectul poeziei ci poezia subiectului.

Ce rol mare joacă în concepție (și bine înțeles și în execuție) cantitatea, viociunea, calitatea imaginilor deșteptate, se poate vedea și din următorul exemplu:

Cînd după un volum de-al lui Alexandri treci la volumul lui Eminescu te apucă o adevărată ametală, atîta iese de simplă viața în cel din urmă și de măreață în acest al doilea. Deosebirea între Alexandri și Eminescu nu iese în pesimism și optimism, nici în bunul trai al unuia și'n nenorocirile celui alt, nici în armonia limbii, nici în instinctul artistic, nu: iese în colosală concepție științifică ce Eminescu are de lume, în infinitatea amănuntelor observate. Comparați *Steluța* lui Alexandri cu *Despărțirea* lui Eminescu. Ar fi un neadevăr a spune că deosebirea vine de acolo că Alexandri a simțit o durere mai mică de cît Eminescu! Nu, între Alexandri și Eminescu pe lingă celelalte iese o deosebire științifică de mai mult de două veacuri și aici iese deosebirea! Și aceasta și explică pentru ce tinerimea și cercurile literare au fost acelea ce au gustat mai întăiu pe Eminescu. Mergeți în saloane unde Eminescu prin strigătele presei și ale tinerimei a început a fi cunoscut și întrebați ce se înțelege din Eminescu, *marele nostru poet?* și veți vedea că nu-s satirele, nu-s problemele Luceafărului, *Mortua est*, *Epigonii* etc. ci *Pajul Cupidon* vicleanul, *Camadeva*, Nu știu cum și nu știu ce. Cît despre sonete nu știu zeu cine le-a cîntat a doua oară. Ba, cînd prin presiunea păturei superioare culte Eminescu va străbate'n colțurile mahalalelor, nu cred să fie studiu mai frumos de cît acela de-a urmări transfigurarea lui.

Eminescu în fața lui Alexandri iese ca un savant față cu un diletant: acest din urmă se mulțamește pur și simplu să afirme o teorie care poate fi într'adevăr cea mai nouă, are în sprijinul teoriei două, trei fapte pozitive și încă vre-o cite-va pe care și le închipuie cum ar trebui să fie, dar iese în imposibilitate să înfrunte o discuție serioasă și adîncă; cel din urmă iese în stare a te zdrobi sub povara argumentelor, sub greutatea logicii, sub puterea ana-

lizei: trebuie să-I primești concluzia chiar nevoind, căci simți că n'ai ce face.

Intr'un cuvânt bogăția vieții intelectuale — știință, filosofie, istorie etc.— este singurul material al artei ca și al științei. Inteligența sau geniul științific ca și sentimentul sau geniul artistic prelucrează acest material, îl grapează în jurul feliuritelor puncte de vedere, îl armonizează, îl face frumos.

Reveria, visul poetului, visul omului de știință nu cunoaște alte elemente: materialul intelectual și tendințele cari le prelucrează: Iată cei doi factori ce alcătuiesc lumea sufletească.

A-î studiea pe aceștia în raport cu lumea exterioară și cu societatea contemporană, nu intră pentru moment în cadrul conferenței. Vom avea alte prilejuri pentru aceasta.

Dar între factorii sentimentali, adică între factorii activi ai orîi cărei reverii, trebuie să facem vre-o cîte-vă deosebiri; nu doară că acești factori ce vom scoate în relief sînt de altă natură, nu, ei pur și simplu pentru că sînt mai însemnați din pricina civilizației noastre, a mediului nostru intelectual și moral.

Se știe că între sentimentele sau tendințele ce avem sînt și următoarele: simțul moralului,
simțul realului,
simțul frumosului,
simțul religios,
simțul social etc.

De altă parte se știe de asemenea că, măcar că personalitatea unui om variază, această variație vine numai din cauza schimbării proporției în care sînt amestecate tendințele caracteristice; și că la toate chestiile mai serioase, mai adînci eît mai multe tendinți feliurite se amestecă: toate sentimentele se leagă, în cît mai nu este moment în viața omului, în care sufletul să fie stăpînit de-un sentiment simplu și singur. În tocmai după cum, de alt-mintrelea, în domeniul intelectual o teorie nu le nici o dată singură, ci are legături cu aproape toate grupările ce le avem de di'nainte și cari tocmai sînt ca un corectiv: de pe ușu-

rința cu care se scot teoriile cele mai mari se deduce la o viață intelectuală și simplă și seracă și neorganizată, de ușurința cu care se ajunge la o concluzie sentimentală, simplă, fără ca pentru lucrarea ei să tremure multiplele coarde ale inimei, se deduce o simțire superficială, simplă, neorganizată. Și'ntr'un caz și'n altul sufletul nu ne face impresia unui om, în care membrele sînt atîta de legate în cît activitatea, viața, moartea unuia interesază pe toate celelalte, nu; sufletul samănă cu o rîmă în care fie-care inel lucrează, simte, gîndește independent de celalalt.

De aice ce urmează?

Urmează că vor fi chestiuni, probleme atît de sentiment cît și de inteligență, mici, nefusemnate, cari vor frămînta numai un colțisor al sufletului; dar, dacă sufletul le organizat ca om nu ca rîmă, vor fi chestiuni vitale, momente grele, cînd toate coardele lui vor vibra, întăi fără precumpănirea vre uneia, apoi, în urma unei lupte dureroase a două personalități, un ton va ajunge dominant, celelalte vor fi numai acomonianmentul.

La asemenea chestiuni, se vor amesteca și moralitatea și adevărurile științifice și gustul frumosului și religiozitatea artistului: toate acestea vor întra ca argumente în senzul cutare sau cutare, pe iele se va clădi concluzia finală, impresia finală a reveriei care adesea iese și punctul de plecare, dar care poate fi și alta, cum de pildă în *Lui Eminescu* de d. Vlăhuța unul iese sentimentul inițial și alt-feliu ajunge la urmă, colorat de întregul șir de argumentații asupra superiorității lui Eminescu.

Acest din urmă fenomen iese caracteristic: iel dovedește că imaginile, amintirile nu alcătuiesc numai un material pasiv, pe cari sentimentul, dorul, îl prelucrează cum îi vine la 'ndămnă ci și o forță activă: fie-care amintire, fie-care imagine pe lîngă nota sentimentală comună cu dorul primordial, mai are colorația sa particulară de sentiment care poate ajută sau scădea puterea sentimentului inițial.

Remine deci statornic că momentele de reverie, de concepție a operii de artă, nu constau de cît în niște sofisme de justificare pentru un sentiment actual.

Avem deci de-o parte materialul pasiv : bogăția cunoștințelor; de altă parte principiul activ : mănunchiul întreg de sentimente țesute, amestecate dar predominante de unul mai de căpetenie pentru moment.

B

Execuția.

Pentru mulți, cei mai mulți, această lume lăuntrică rămâne închisă 'ntre tîmple și cel mult stringerea pumnilor, ivirea a două lacrimi, un clătinat dureros din cap ieată singurele semne exterioare după cari putem deduce că sub acea frunte asudată s'au zăbătut o clipă dorurile vieții.

Pentru cîți-vă ieă se va 'ntrupă în carne și oase : un tablou, o bucată muzicală, o poezie, o statuie... toate astea vor dovedi că visătorul a fost nemulțămît cu sofisma intelectuală, cu lumea imaginilor călătoare și nesigure, a vroit s'o cristalizeze într'un corp pentru a-și învecînici starea de armonie la care-a ajuns cu sine însu-și.

Problema de căpetenie ce avem aici ie aceasta : care iese cauza că lumea lăuntrică, sufletul cu emoțiunile lui și cu sofizmele lui de justificare se resfrîng în alt chip pentru fie-care ? In afară de împrejurarea că pe fie-care-l muncește neconținut altă problemă, cum se face că chîiar aceea-și să rezolve la fie-care alt-feliu ?

Vom căută să răspundem cît mai pe scurt.

Ori care ar fi clasificăția ce vom primi despre manifestațiile exterioare ale lumii sufletești, rămîne în trăsăturî generale primit că pentru a descărca lumea sufletească, unul ajunge pictor altul sculptor, altul poet, altul muzicant etc. etc.

Pentru ce ?

Respunsul ce fie care-l are pe buze iese : pentru că fie-care-și are breasla, vocația, talentul, aptitudinea, obiceiul său de-a se exprima.

Și pentru ce sînt ieu mai de grabă muzicant de cît pictor ?

—Apoi pentru că n'am nici mîna nici cap de pictor. Adecă: pentru că mișcările mele de expresiune nu sînt dezvoltate așa în cît să pot mînul bine penelul și pentru că în minte la mine nu găsese tablourile pe care să le zugrăvesc ci fraze muzicale pe care le aud.

Ce 'nsamnă asta?—Insamnă ca ieșu, ca tip intelectual sînt tip auditiv, iar ca tip motor sînt compozitor. Adecă: că în mintea se întipăresc mai bine, mai adînc, mai amănunțit sunetele, melodiile, acordurile și că aceste cîntece ce aud în mine nu mă pot împiedeca de-a nu le scrie în limba lor pentru alții. Ca și cum fără vocea mea melodiile puse pe note sescurg în afară doritoare de-a trezi alte suflete, de-a emoționa alte inemii.

Acasta vine din trei cauze: 1). un organ receptoriu fin, o ureche fină—ceea ce m'a făcut să pot înmagazina atîtea nuanțe, să-mi capăt o viață auditivă atît de bogată în intenzitate și amănunțime, în cît a covîrșit cu prisoslumile dobîndite prin celelalte simțuri; 2). un organ motor fidel, ceea ce mă face sau să cînt exact ceea ce am în minte sau să scriu exact melodiile mele și 3) o legătură atît de strinsă între aceste două organe, cît iese între un corp și umbra sa: la cea mai mică mișcare a corpului și umbra se mișcă.

De 'ndată ce unul din acești trei factori lipsește, opera de artă nu se produce. Totdeauna acești trei factori se datoresc eredității: venim pe lume cu urechea fină sau fudulă, cu glas sau fără glas, cu frigurile cîntărei sau cu dorul mușimei. Dar experiența noastră rafinează, înfrumusețează acești factori, studiul și practica îi luminează și-i limpezește.

Acum putem înțelege mai mult una din cauzele cari hotărăsc modul de-a fi al reveriei.

Să presupunem extremul: că un pictor și un muzicant au fost puși în aceleași condițiuni exterioare din copilărie, că au căpătat aceleași senzații. Dacă lucrurile s'ar petrece ca'n logică, ar trebui ca din aceleași senzații să se formeze aceeași lume sufletească intelectuală și de pildă presupunindu-i stăpîniți momen-

tan de-acela-și simțimint, tristeța, ar urmă ca reveria lor să fie aceea-și.

Dar lucrul nu se petrece așa :

Pentru muzicant din impresiile tactile, vizuale, motore, auditive ce ne aduce de pildă un clopot sunfud, cea mai puternică va fi cea auditivă, mai puternică și din pricină că urechilea ie mai fină și din pricină că organul motor ie în mai strinsă legătură cu Iea ; pentru pictor, impresia cea mai puternică va fi vizuală.

De aice ce va urmă ?

Din cauza unei aptitudinii speciale, elementele intelectuale pe cari le va face să vibreze sentimentele, vor avè o colorație particulară mai înainte ca sentimentul ocazional să se ivească, în est acela-și sentiment dominant, la pictor, va prelucra imaginile vizuale ale lunei, la muzicant imaginile auditive.

În cit în urma acestei observații, punfnd în legătură execuția unei opere de artă cu concepția ieî, putea-vom noi să spunem drept care ie cauza ? Ieste concepția cauza execuției sau execuția cauza concepției ? sau în fine aceste două lumi sint cele două fețe deosebite ale aceleia-și file, fila vieței ?

Une ori poema scrisă 'n această filă, se intrerupe în josul paginei întăiea și 'n zădar o 'ntoarcem : a doua ie albă ori mizgilită, ori scrisă 'n limbă ne 'nțeleasă și rămînem gînditori, întregînd noi în mintea noastră poema.

Alte ori în zădar căutăm pe pagina 'ntăiea începutul melodiei.

Și cine știe cînd și de este ori în viață găsim file cari să cuprindă aceiea-și văpaie, aceea-și frumuseță, aceea-și proporție și armonie pe imbele paginî ale vieței !

C

Efectele.

Inchipuească-și cine-vă o damă din lumea mare, care—din cine știe ce 'mprejurări s'a apucat de artă pentru artă—căzîndu-î

În mfnă volumul d-lui Th. M. Stoïenescen și că dezchizînd la pag. 114 citește 'ntr'o poezie: *Copiii lui Andrea* următoarele vîersuri inspirate de Alf. de Musset. În vorba de femeile ce se pierd din pricina serăciei :

Nu le plîngeți, voi, prințese ale lunei zvfnturate,
 Care-aveți în fața voastră orî și ce ați fi dorit ;
 Nu, căci Don Juanii zilei vin cu mințile stricate
 Să v'arunce la picîoare banî, virtute și onoare,
 Resturi ale moștenirei, pentru care n'au muncit ;
 Și nici voi, cinstite mume, ce'nfferați cu lungi zăvoare
 Ușele copilei voastre și vîrîți apoi sub pat
 Un amant, ce vine'n urma credincîosului bărbat !
 Nu le plîngeți !... Viața voastră se strecoară în plăcere
 Și nu știți ce iese 'n lume serăcie sau durere !
 N'ați văzut hidoasa foame ziua, noaptea, ne 'necat
 Apărîndu-vă la ușă ca un spectru blestemat
 Și să nu aveți pe masă cu nemic a o 'mblițnal ;
 Nici nu sînteți nevoite ca să dați o sărutare
 Să puteți primi în schimbu-i pînea pe a doua zi !

Ce se va 'ntîmpla ? Nu-i așa că cruditatea cuvintelor va jigni pur și simplu simțul estetic al prințesei ? Nu-i așa că prințesa nu va putea ajunge în lumea impersonală admirativă contemplativă plus estetică ? Și pentru ce ? Nu doar că în judecata purtării prințesei poietul aduce un sentiment străin de sentimentul cititoareî, nu, ci pentru că autorul n'are gust fin, estetic, nu știe ce iese frumos, nu știe ce iese nobil ! Și ce gust fin, estetic, nobil va avea pentru această prințesă d. Al. Vlăhuță, care, di'nnaitatea unei fete ce s'a vîndut unui bătrîn bogat sau pe care au vîndut'o părinții dar în care se trezește dorul iubirei, zice :

Suflet zbuciumat de spazmul tinereței netrăite
 Și 'ncărcat de-o frumusețe dătătoare de ispite :
 Poți să cazî fără mustrare : ale tale dulci, păcate
 Negreșit că și de oameni și de sfinți vor fi iertate.
 Și bine 'nțeleș ceea ce i se va furișă în inemă nu va fi fap-

tul că poezia este curată, ceea ce tocmai dorește prințesa, nu, ci că limba este curată, versul curgător, imagini plastice și mai presus de tot o forță de suggerare neuzită. Și aceste calități le are poezia nu din cauza sufletului și tendințelor cititoare, ci din cauza operei care este adevărată artă pentru artă, nu ca a d-lui Stoilencu care se vede că n'a simțit nimic ci numai a scris pentru cutare sau cutare teorie!

Inchipuească-și cine-vă un creștin în fața unei icoane care îmbrășoază coborirea de pe cruce a lui Hristos. Oamenii cari-l coboară să fie curat Jidanii plini de spaimă și de teamă, Hristos însuși și Jidan la față și încă lipsit de razele de lumină ce i se zugrăvesc în Jurul capului. Se va uita de-o dată și crezând că-i vorba de vre-un jidan hoț sau blăstemat, ar zice: „bine î-a făcut” sau „păcat, prea crud”. Dar când va auzi că-i icoană? Putea-vom măsura indignarea lui contra piciorului cu simpatia ce avusese dinioarea? Și de-l veți întreba de ce? De va fi om de-ai noștri, om pămîntean ca toți oamenii, vă va răspunde curat că asta-i bătaie de joc de religie și de credință; dar, de va fi un artist de cei superiori de tot, de cei dezinteresați, de cei cari fac artă pentru artă, va începe să vă spuie că concepția nu-i estetică și pură și dezinteresată, că execuția este prea crudă, raporturile realului sînt schimbate fals, etc. etc.

Imi aduc aminte încă de mult cîte povești să stîrniseră pe socoteala reposatului Verusi, care, zugrăvind besereca unui cimitir din Iași făcuse din sfinți oameni, nu schelete. Se spune că Verusi a făcut sfinții cu pălării nalte, sfințele cu malacof și cu manșon, iar pe sf. Spiridon cu monoclu!

Iată pentru ce Rembrandt face pe Hristos să fie coborît în mormînt de mahalii din Amsterdam; Veronese scapă pe Moise prin ajutorul princeselor veacului al XVI-lea, prin Venețiene cu părul aurit; pune pe Hristos în mijlocul principilor vremii lui într'un palat ale cărui înalte coloane de marmură aurite de soare se dessemnează pe un ceriî cald și zmălțuit¹).

1) Séailles.

Asupra noastră nu poate avea efect de cît o operă de artă care merge împreună cu noi sau care se insinuează așa pe neștiute în inima noastră prin calități străine de sentimentul ei dominant.

Dar înainte de-a prezenta concluzia să mai examinăm un caz.

Să presupunem că un poet pentru a răspunde unui prieten ce-i obiectează că amanta lui are o figură prea rece, ar zice că deși are figura rece, dar sub această receală stă și bate o inimă caldă ca un trandafir sub zăpadă.

Impresia ar fi nulă, cu toată eleganța cu care ar fi spusă fraza.

De aici urmează că o operă de artă nu ne poate produce o emoție simpatică autorului sau măcar în sensul în care ținește autorul, cîtă vreme jignește obiceiurile noastre mintale.

Lea trebuie tocmai ca folosindu-se de aceste obiceiuri sau să mi le analizeze pentru a-mi dovedi că problema artei lui ie crezută și simțită mai înainte de către mine sau să mi le sintetizeze pentru a mă face să alerg nebun spre un ideal ce n'am crezut nicî o dată.

Impresia operei de artă decî ie o rezultată: două puteri stau față'n față: personalitatea artistului și personalitatea criticului. Nu există frumuseță, precum nu există moralitate, adevăr etc. de cît în raport cu acești doi factori.

După cum în lumea sufletească a artistului, alcătuită din atîtea pături superioare și inferioare care doarme somnul amintirei, zbucnește de-o dată o pasiune care ca un fior șerpuiește și se'ncovoaie mișcînd și zguduind toată firea artistului pentru a produce opera de artă, rezultanta tuturor forțelor ce-ău zămisil'to,—tot așa în lumea sufletească a criticului, alcătuită din cultura, inteligența, imaginația, năzuințele, violența pasiunilor etc., cari toate dorm somnul amintirei, apare ca un spectru opera de artă. Zguduită din tihna ei întreabă această personalitate: „Cine iești spectru? Vrei să-mi tulburi hodina și cursul gîndirei mele? Cu

ce scop? Să-mi dai durerea saŭ norocul? Vorbește-mi, să te cunosc, să văz de-mi iești frate de dorință saŭ dușman, de-mi iești balsam saŭ venin!"

Aducă și aminte cititorii admirabila scenă din Luceafărul lui Eminescu atît de adînc și fin analizată de Gherea: Luceafărul vorbește tinerei fete de iubire, îi vorbește 'n limbă străină, ca simțire străină și fata de 'mpărat răspunde:

....dacă vrei cu crezămînt
Să te 'ndrăgesc pe tine
Tu te coboară pe pămînt:
Fiî muritoriŭ ca mine!

Dar tocmai aici ie toată deosebirea între reveriea artistului și a criticului: pentru artist, spectrul ce apare ie spectrul propriei sale vieți, însă-și aretarea lui: limba lor ie aceea-și, limbii se 'nțeleg totdeauna; pentru critic, spectrul ie străin, vine de afuera nu din adîncurile vieței lui: pentru artist stolul de imagini ie pasiv, sentimentul ie activ; pentru critic imaginile sînt active, iar sentimentul ie un corolariu al lor, pentru artist opera se rădică din firea inconștientă în cuget, pentru critic ie pătrunde'n cuget pentru a se cobori în firea inconștientă. Și drumul ie greŭ și prăpăstiile sînt multe cînd dă de apă pe unde trecînd nu lasă urme, cînd dă de drumuri glodoase în care se 'nneacă și cine știe de ajunge 'n adîncul vieței.

„Apetitul ie este esența însă-și a omului, zice Spinoza. Dorința ie este apetitul cu conștiința de sine însu-și... Urmează din toate acestea că ceea ce alcătuiește sfortșarea, voința, apetitul, dorința, nu ie faptul că am crezut că lucrul ie bun; di'mpotrivă zicem că un lucru ie bun tocmai pentru că tindem spre iel prin sfortșare, voință, apetit, dorință“.

Prin urmare opera de artă ne va plăceă, ne va răpi mintea și ne va duce în așa zisa lume impersonală făcîndu-ne să înbim opera pentru sine, atunce cînd ie va fi pentru noi, cînd va fi mai personală, cînd se va pierde pe sine în mintea noastră, în gustul nostru.

Și dacă gustul nostru va fi selbatec, grosolan, frumosul nostru va fi idem selbatec și grosolan.

Și dacă gustul nostru va fi delicat și bicisnic și restrins, asemenea va fi și frumosul nostru.

Și'n fine dacă gustul nostru va fi uriaș, energie, vioi, astfeli ne va fi și frumosul.

Două condiții va trebui să 'mplinească opera de artă pentru a ne mulțămii: s'o înțelegem ușor și să ne zguduie puternic.

Și ne va zguduia cu atîta mai puternic cu cît artistul va face apel la mai multe coarde ale vieții, cu cît aceste coarde vor fi mai elastice în noi, cu cît acordul va fi mai strins și mai adînc.

Ieste în noaptea de Octomvrie o bucată admirabilă în care se restrînge o parte din ceea ce spunem aici: că elasticitatea coardelor inemei noastre ie una din condițiile gustării operei de artă și că astă elasticitate atîrnă de experiența trecută.

„Și aceste plăceri ușoare ce fac vieața dulce, dacă n'ai fi plîns ce caz ai face de ele? Cînd sara într'amargul, pe pajiste așezat cu un prieten vechi tu bei în libertate, spune-mi: tot cu aceea veselie ai rădica păharul de n'ai fi fost simțit prețul veseliei? Ai iubi tu florile, pajîstea și verdeața, sonetele lui Petrarca și cîntecul de păsări, Michel Angelo și arta, Shakespeare și natura, de n'ai găsi în Iea toate suspinurile tale vechi? Și-ai înțelege tu neputusa armonie a cerșurilor, tăcerea nopților, murmurul valurilor dacă vre-o dată cine știe unde frigurile și insomnia nu te-ar fi făcut să cugeți la eterna pace?“

Dar alătura cu aceasta ieste un punct grav: ceea ce spunem noi aici ieste drept și adevărat numai pentru oamenii ce au gustul lor format, tendințele lor lămurite și bine organizate, pentru oamenii cu personalitatea de criță.

Sînt oameni cari rezistă privirei celui mai încercat hipnotizatoriu, cu atîta mai mult vor înfruntă puterea unei cărți care la nevoie se poate aruncă și'n foc.

Dar alătura cu aceștia, sînt majoritatea, uriașa majoritate a oamenilor rîme, a acelor cari nu și-au pus probleme, cari și

le-aŭ pus disparat, cari și-aŭ respuns în felurite chipuri după impresia momentului; oamenii în care deosebite tendinți frumoase sau urite dorm încă, alții la cari personalitățile se luptă; sînt copiii cu tendințele neformate, cu sufletele încă nefincercate.

Ce se va întîmpla cu aceștia în fața unei opere de artă?

Se știe ce mare influență are asupra teoriilor copilului purtarea persoanelor din jurul lui. Examineze-se toți ateii și vor vedea că la cei mai mulți din Țeii simburul, nu al ateismului ci al rezvrătirei contra lui dumnezeu, stă în cutare impresie displăcută legată de o chestie religioasă: un preot bețiv, o palmă căpătată cu prilejul unei discuții religioase etc. Intrebe-se creștinii cîtă credință a săpat în Țeii icoana bună și blîndă a mamei care lîngă patul bolnavului cu o mîna ținea șipul cu doctorii Țear cu alta făcea cruce.

Se știe deziluzia dureroasă pentru elevi cînd descopăr o trăsătură de mișelie, un cusur în viața cutărui profesor învățat, serios, drept și pe cari Țeii l-au iubit.

Se știe mecanismul ce cavalerii de meserie-l întrebunțază pentru a duce o campanie de curte: trebuie să 'nceapă a vorbi cu interes și pasiune de persoanele scumpe domnișoarei.

Se știe tactica urmată de politicianii cari se adresază fiecărui om în parte: legăturile familiare, petrecerile, lingușirile îi furisază în inema omului.

Se știe că *vorba dulce mult aduce*, mult bun și mult reu, mult noroc și mult chin, căci fură mințile oamenilor și sapă în Țele o imagină nouă care nu știe ce vrea, încotro merge.

Și nu se va furisă în mintea unui copil, o teorie filosofică îmbrăcată în gîndăcei și fluturi, în zimbete de copil, în imagini senzuale?

Și starea cea de credulitate în care'l aduce pe om tabloul bogat în colorii, curat la contur, vioiu, luminos, nu va lega astă impresie cu persoanele ce execută planul pictorului? durerea sau plăcerea omenească zugrăvită pe un tablou nu va lega tendințele ce aste sentimente insuflă cu actorii scenei? o scenă puternică de

milă din unii bogat nu va putea fi simbul unui sentiment, a unei credințe că toți bogații sînt miloși? după cum scena văzută că d. cutare a miluit pe-un serac va fi al credinței că dl cutare ie om de treabă?

Și cînd un om trădat o dată de-o femeie, dar fără să fi ajuns la o concluzie generală și neschimbătoare, va citi:

A-zi adese ori femeia, ca și lumea, ie o școală

Unde'nveți numai durere, înjosire și spoeală,
nu va bate din palme de bucurie că și-a găsit îndreptățirea.

Și oamenii nehotărîți nu vor găsi în opera de artă care'n imagini dulci și curate se furișază, nu vor găsi un prieten bun, blînd, cuminte, binevoitori, care pare că-i zice: ascultă-mă, îți vreau binele; sînt om ca tine și am suferit și am văzut nemernicia vieții, am visat ca tine și am gustat amarul deșteptării; crede mie: culcă-te și dormi și stinge-ți candela speranței.

Și oamenii interesați nu-și vor face din opera de artă un paravan teoretic, o armă de propagandă? Și dacă am văzut știința, recea și necruțătoarea știință, mlădiindu-se sub pana genialului Aristot după nevoile și interesele societății, dorind învecnicirea sclaviei; și dacă vedem a-zi senina și umanitara știință mlădiindu-se după interesele producțiunii capitaliste și dovedind că baza lumii ie și trebuie să fie lupta omului cu omul, apoi sentimentala artă nu va contribui să împace pe calău cu conștiința sa criminală, pe neputincios cu conștiința sa slăbănoagă, pe proletariu cu conștiința sa revoltată?

Chiar dacă arta n'ar avea alt rol social de cît a 'mpacă conștiințele oamenilor cari trăiesc și gîndesc, încă rolul său ar fi colosal.

Ah și notați că n'am vorbit de fariseii artei, de găgăuții artei; nu, am lăsat-o la locul ie, expresia armoniei unui suflet care stăpînit de-un dor caută a se împacă pe sine însuși.

Sînt uni, ce-i dreptul, cari reduc arta numai la mijloacele ie de vorbire, cari cred că toată arta picturii stă în exercitarea ochilor prin jocurile de colorii; că toată poezia stă în gîdilirea

urechei prin ritm, sonorității plăcute! Și aceștia sînt cei mai convinși că fac artă pentru artă. Dar iese și adevărat căci numai aceștia se pot asemăna cu cei ce vorbesc pentru a vorbi.

Fără să negăm existența și însemnătatea artei senzoriale, nu credem de nevoie a mai proba existența și mai marea însemnătate a artei senzorio-intelectuale.

Dar chiar aci avem ce-vă curios :

Se înțelege sub numele de artă pentru artă, ce-vă nobil, ce-vă sfînt, ce-vă sublim : exercitarea talentului artistic, a talentului de-a expune în mod artistic, a putinței ce avem de a emoționa pe alții provocînd în ieî o înălțare a sentimentului, o purificare a inimei, independent de adevăr, de moral ! Se zice că artă pentru artă înșamnă frumos pentru frumos și a mă preocupă de adevăr și de moral cînd ie vorba de frumos ie absurd !

Cu toate astea lucrul ie tocmai frumos pentru frumos, nu ie pentru adevăr.

Din punct de vedere estetic nu contestă nime că artă pentru artă ie ce-vă sublim, frumos, dar noi adăugim : artă pentru artă ie ce-vă sublim cînd arta ie sublimă !

În cît liber iese orî cine a căută frumosul pentru frumos, dar liberi sîntem noi a întrebă : oprește-te, sublime artist, și spune-ne în ce găsești frumosul ! arta ta ie pentru noi, căci, de n'ar fi, n'ai fi scos'o la lumină ; frumosul tău ie modelul ce ne puî înainte, ieî bine, care iese acest frumos ? Ieste adevăr sau minciună în ceea ce tu numești frumos ? Ieste moralitate sau depravare în ceea ce tu slăvești ? În lume's miî pe idealuri : de la mișelul ce învoată într'a'ntunerecului val, pân' la un geniu sfînt și nobil toți luptă pentr'un ideal : Ieî bine, te'ntrebăm artiste : care-i idealul ce'ți tremură'ntre tîmple și pe care-l coborî între noi ? Unde vrei să ne duci ?"

Pentru ca să fim mai bine înțeleși să luăm un exemplu particular. Se știe că o bună parte din literatură se ocupă cu iubirea și că, măcar că poieții fac artă pentru artă, asta nu-i împiedecă de-a face arta lor pentru iubitele lor, fie pentru a le cîștigă in-

mile, fie pentru a repetă fabula vulpei cu struguri. Intreb acum pe orî-cine: asemenea poezii nu vor atrîna îele de gradul de pudoare, de moralitate al persoanelor în chestie, după cum atrîna de inteligența, prezența de spirit, cultura, fineța lor?

Și pentru a dovedi mai clar acest lucru, vom cere o sfortare de imaginație, cetitorilor noștri:

Există un popor, Taitienii, a căroră vîeață se încheie numai în mîncare și în iubirea animală.

Ieată, după d-r Letourneau, tabloul pudorei și al iubirei la Tahitienii :

„Pentru îei iese un simplu act de politeță să deie unui străin fata sau femeiea... Îi potesc să între'n casă, îi dau de mîncare, dar nu se oprește aici ospitalitatea lor: îi dau și fete tinere: toată odaiea se umple îndată de-o grămadă ciudată de bărbați și de femeii, cari fac cerc în jurul oaspetelui și a tinereii jertfe; pămîntul se acopere de frunze și flori și muzicanții cîntă din flaut.... Crestinarea insulei... fu cu totul numai la față: desfrul ajunsese mai general, mai scribos, puțin ce-vă mai prefăcut.... La îei, nevoiea amoroasă ieră așă de violentă că, cu toate opririle englezești, conversațiile la cari luau parte femeile și copiii, ierău tot pe subiectele cele mai obscene și mai neacoperite. Ingrășau femeile pentru concursuri amoroase.... Aveau o asociație religioasă, a Areoisilor cu scopul de a-și satisface fără frîu și fără măsură nevoile amoroase și pentru toți membrii infanticidul ieră o datorie“.

Faceți acum o sfortare și'nchipuiți-vă, de îe posibil, arta pentru artă, poeziea pentru poezie, frumosul pentru frumos al Taitienilor; gîndiți-vă la gingășiea complimentelor, la nobleța declarațiilor, la vredniciea sfezilor di'ntre amanți și pe urmă veniți să pretindeți că îe posibil să existe artă fără morală!

Că alta îe morala Tahitienilor și alta a noastră, că alta îe pudoarea prostitutelor, alta a fetelor cinstite și morale, că altul îe gustul demnității la critic și altul la poet, toate astea sînt nu numai posibile dar chîar sigure: *până cînd între poet și critic*

nu există astă deosebire morală, chestia moralității în artă nici nu se pune. Cum că poetul nu iese datoriu să urmeze idealul moral al criticului, iese sigur; cum că poate să nu ție samă de critice și să facă precum făcuse, iese sigur: după cum ori ce om iese liber să facă cele mai mari prostii cu toate sfaturile ce i se dau; dar nu aice iese chestia, ci ațurea: posibilă iese arta fără morală? sau mai bine zicînd: arta pentru artă înșamnă negarea existenței artei morale? Nu poate fi arta și morală și pentru artă?

În general pentru a scăpa de respuns, onorabili fac o sofismă: înțeleg prin moralitatea în artă, teza morală în artă și încep a dovedi cu silogisme, inducțiunii, deducțiunii, sorituri și entimeme că iese absurd să pretinzi artei probleme morale, precum iese absurd să-i pretinzi probleme geometrice sau algebrice, cum spune Richopin în prefața de la „Chanson des Gueux“.

Spirit există în respuns, nenorocirea iese că-i cheltuit degeaba.

Tezele apriorice morale nu fac o categorie a parte, ci întra în toate tezele: sociologice, psihologice, estetice etc. și deci merită același tratament.

Dar nu tezele's aduse'n discuție ci moralitatea opereii atît în amănunte cît și'n tendință: am opera de artă di'nainte și problema ce-mi pun iese aceasta: ce tendință ai? ce concluzie ai? ce argumente aduci?

De pildă: te-ai sfădit cu iubita. Măhnirea ta în ce se'ncheie? În aceea că femeia iese o nemernică, o umbră,

o școală

Unde'nveți numai durere, înjosire și spoeală?

sau în durerea că a trebuit să se sfarme legătura a doi tovarășii cari au gustat împreună cele mai supreme momente de fericire cari au pus tot atîta pentru noroc; dar cari nu se mai pot înțelege și deci trebuie să se despartă? Fi-va iubita o femeie sau o păpușă? un tovarăș ori o jucărie? Aice iese tendință morală și avem dreptul să punem chestiunea, să disecăm fondul poetului, să pătrundem până 'n mărunțiile fericirii lui și să vedem acolo 'n fund dacă fericirea ce-a gustat iese a gustat'o alături de un om

saŭ de o bucată de carne, dacă idealul lui a fost frumos, ori scîrbos, nobil saŭ tahitian!

Maî departe.

Sînt genuri artistice, cum îe teatrul, nuvela, romanul cari maî cu samă pot aveà chestiuni ca instrucția femeiei. Presupunem două opere cu aceea-și încheiere: că îe bine ca femeia să se instruească, dar una întemeiată pe faptul ca: femeia trebuie să fie bună dădacă și nu poate fără instrucție, alta întemeiată pe argumentul că femeia îe om, ființă îegală intelectualminte, socialminte cu bărbatul și ca atare trebuie instruită. Care va fi maî moasă, *toutes choses égales d'ailleurs*?

În cît problema moralității în artă îe aice: nu îe adevărat că arta îmfătoșază și moralitatea precum îmfătoșază și inteligența artistului, cel puțin în momentul concepției?

Că n'avem dreptul să punem astă chestie, că n'avem dreptul să cercetăm înnălțimea morală a artistului, asta-î o nerozie: dar cine ne-a dat dreptul să cercetăm talentul estetic al artistului, cunoștințele lui istorice, teoriile lui științifice?

Din moment ce am cumpărat o carte de poezii am dreptul să fac ori ce cu îea, prin urmare am drept s'o studiez din toate punctele de vedere: estetic, moral, intelectual, și, dacă-l voîu nemeri pe onorabilul tocmaî unde-l doare, vina nu îe a mea: trebuie să știe di'nnainte că nu poate mulțami pe toată lumea.

Chestiunea îeste: moralitatea unei opere de artă stă în legătură de cauzalitate cu efectul estetic al îei? Și ne pare că iubitorii *à tout prix* ai nemoralității în artă uită să ne dovedească responsul negativ al chestiunei puse, pe cînd nouă ne pare că așa cum îe pusă chestia, a o pune însamună a o rezolvi deja dar pozitiv.

*) Depersonalizarea—pretinsa depersonalizare—a criticului în fața operei de artă și care schimbă pe critic într'un mediu de hipnotizare încã nu explică nimic: depersonalizîndu-mă pot pricepe, dar nu pot judecă și îe cu neputință să simți emoțiunii depersonalizîndu-te. Cuvîntul pentru a nu trece drept un zero trebuie lămurit. Despre asta, precum și despre cele ce spune Hennequin, pe altă dată.

În „Artiștii“ de V. Garșin, problema pusă iese „dacă arta iese pentru artă ori pentru oameni?“ Prin contrastele ce îmbrățoșază, artistul Garșin, rezolvște problema în sensul din urmă.

Sînt doi pictori: Diedoff, peisagist foarte înecîntat de arta lui, vecinic cu „arta pentru artă“ în gură și Riebenin în care clocește o simțire umanitară.

Iată ce spune Riebenin de tablourile sale:

„Și încă ar merge dac' ai sluji numai curiozității mulțimei și nu la alte celea, de pildă, la 'mboldirea unor instincte uricioase sau la îndestularea îngîmfării vre-unui burtă verde 'mbogățit care se va apropiea cu nepăsare de tabloul tău iubit, trăit, suferit, zugrăvit nu cu penele și culori ci cu nervii și singele tău și va mormăi innădușit: „hm, hm, nu-î reu“ și apoi va vîri mîna în buzunariu, îți va zvîrli cîte va sute de ruble și ți-l va răpi. Il va răpi cu toată așîțarea, cu toate nopțile nedormite, cu toate suferințele și bucuriile cu toate iluziile și dezamăgirile...”

Și aîurea.

„S'au scris munți de cărți... pe multe le-am cetit; dar din toți acești Taine, Carrierè, Kugler și alții cîți au scris despre artă până la Proudhon, nu iese nemică: toți discută despre însemnătatea ce ar fi avînd arta. În capul mîeu înse, cînd îi cetesc, se pune neapărat întrebarea: are arta vre-o însemnătate? N'am văzut nici o dată vre-o înriurire bună făcută asupra oamenilor de un tablou. Pentru ce să cred atunci? Pentru ce să cred?—Trebuie să cred; am nevoie să cred! Dar cum să capăt credința?“

Riebenin nu caută „formele nepieritoare“; nu plînge de mila frumuseței care-ți moare

Zugrumată 'n închisoarea pînzelor ne 'ncăpătoare: pentru dînsul nu tabloul iese ultima verigă a lanțului patimelor sale, nu frumuseța senină, pusă iese ultimul său ideal; nu se 'n treabă numai dacă nu cum-vă culoarea, pînza lui nu se va cîfunti ca frumuseța în mintea privitorilor; ci, chiar dacă rămînd tot așa

de frumoasă, tot așa de senină, va putea tabloul lui face pe oameni mai buni.

Idealul lui Riebenin ie mai cu samă frumosul în acțiune, ie moralul. Și acest ideal ie atita de puternic că „tehnica lui lasă de dorit“ precum spun chiar admiratorii lui saū chiar „ie slabă de tot“ cum zice Diedoff și lui îi place și iel iubește tabloul cu toate neajunsurile lui, căci așa cum ieste iel intrupează nu armonia culorilor ci armonia sufletului lui.

Ieată-l lucrind :

„Adesea las de-o parte paleta și penelul și mă așez drept în fața tabloului. Sînt mulțămît; nici o dată n'am lucrat ceva mai bine, de cit acest groaznic tablou. Dar mulțămirea nu-mi face nici un bine: mai mult mă chinuiește. Acesta nu-î tablou zugrăvit, ci o boală ajunsă la culme... Și ieu stau înaintea tabloului. Il privesc și nu pot să mă despart: simt toată suferința acelei ființi chinuite. Adesea mi se pare că aud loviturile ciocanului. Am să 'nnebunesc. Trebuie să-l acopăr.— O pînză învălește cavaletul și tabloul. Dar ieu stau înaintea lui și gîndesc nefincetat la groaza nehotărită ce mă chinuiește ast-feliū. Soarele apune și aruncă razele plezișe, gălbii prin geamurile colboase, peste cavaletul acoperit. Mai că samănă a formă omenească: a duhul pămîntului din „Faust“ „Cine mă chîamă?“—Cine te-a chîemat? Ieu, ieu însu-mi te-am făcut. Ieu te-am adus, dar nu din vre-o sferă, ci din căldarea năbușitoare, întunecoasă, te-am chîemat pentru ca arătîndu-te să 'ngrozești mulțimea curată, împodobită, pe care o uresc. Arată-te, legat pe pînză prin arta mea, privește de-a colo la toate acestea fracuri și rochiil cu coadă și strigă: „Ieu sînt cancelar ce crește“. Lovește-î în inemă, răpește-le somnul, stă-le 'naintea ca o nălucă, nemicește-le odihna, cum ai nemicit'o pe-a mea“.

Ieată un nou gen de artist, străin de filosofia lui Kant, Schopenhauer și Spencer; ce-î dreptul arta lui Riebenin nu ie un emolient, nu ie un praf de liniște, dar ie arta, ie arta cea mai pură, cea mai vie, cea mai puternică.

Dar din aceasta urmează că artiștii à la Diedoff nu sînt artiști ?

Pentru a-l caracteriza mai bine, ieată chipul cum judecă Iel „Surdul“ lui Riebenin :

„Peste cîte-va zile gătesc : „o demineață liniștită de Maiu“. Apa 'n ieaz de-abieă se mișcă ; răchițele-și pleacă ramurile de-asupra lui. Orizontul iese ce-vă 'nroșit și nourașii sînt colorați trandafiriu. O femeie sprintenă se coboară de pe malul priporos, ca să ieie apă și sparie o ceată de rețe. Atita tot. Pare simplu și totu-și simt că'n acest tablou iese foarte multă poezie. Iată artă. Impinge pe om la o melancolie pacinică. Ii înalță sufletul. „Surdul“ lui Riebenin nu va lucra asupra nimăruî, mai întăiu pentru că fie-cine se va grăbi să se depărteze cît mai iute, ca să nu-și jignească privirile uitîndu-se la aste zdrențe uricioase și la aceea tață mînjită. Ciudat ! In muzică nu se primește nici o disonanță supărătoare pentru auz. Pentru ce atunci să fie îngăduit pictorilor a zugrăvi forme greșoase respingătoare ?“

Și această artă, lăudată de Spencer et Diedoff, ie adecă artă lipsită de util și dezinteresată ?

Neutilă această artă cînd ajută admirabil la digestia celor ce aū nevoie de anti-obezitas ? Neutilă această artă, cînd dacă știî să ții la preț, poate să-ți aducă bani albi pentru zile negre ?

Dezinteresată această artă cînd ie opera ce faci pentru ca să te mulțamești pe tine ? Dezinteresată cînd pictorul are vecinic în vedere gustul și mulțămirea gustului celor ce cumpără ?

Ba ie foarte utilă, ie foarte interesată, ba chiar interesantă.

Și iese aceasta artă pentru artă ?

Diedoff crede, își închipuie, sau mai bine zicînd, spune că face artă pentru artă numai ca să nu spuie pentru ce-o face ; în realitate Iel face artă pentru bani, pentru petrecere, pentru ambiție, pentru glorie, dar nu artă pentru artă ; Iel vecinic are'nainte pravilele vecinice ale esteticeî clasice și anemice, din toate operile trecentului firește că numai cele fără idealuri omenești îi plac, di'atre toți contemporanii lui, numai de cei ce pot cumpără ține

samă: arta lui Ie pentru oameni dar pentru *anumiți oameni*, pentru o anumită pătură socială, anume pentru aceea care cere de la artă sau zaharicale sau emoliente sau cantaridă, pentru oamenii pentru cari viața-i dulce, tihnită, cari fac din carte o petrecere, din călătorie o petrecere, din mncare o petrecere și din artă tot o petrecere. Pe aceștia și numai pe aceștia arta lui Diedoff îi va mișcă, ba nu, greșesc, nu mișcă, pentru că Ie greu, dar atinge; numai aceștia (și încă din Iei cine știe cîți) vor putea considera tabloul „în Iel și pentru Iel“. Dacă alt-cine-vă plecînd de la un tablou al lui Diedoff va clădi o lume mai omenească, va frămînta o problemă mai înaltă, va încercă o simțire mai adîncă, acela nu simte emoție estetică, pentru că, da, pentru că nu consideră tabloul „în Iel și pentru Iel“.

Dar arta lui Riebenin ?

„Impresie foarte puternica ; desemnul bun ; totalul foarte plastic. Mai pre sus de toate Ie lumina fantastică și totu și foarte adevărată. Tabloul este fărăndoială bun, păcat că are asemenea cîndat subiect“. Ieată judecata lui Diedoff.

Această judecată ar fi ne'ndestulătoare : nu'n desemnul bun și'n plasticitate se'nceheie totul, precum pentru tabloul lui Diedoff nu'n jocul de lumină s'a'nceheiat totul : Diedoff a pus pe pînză pe lîngă colorii și un grad de iubire a subiectului ce-a zugrăvit și un dor ca ast subiect să placă ochilor burtă-verzilor ; tot așa Riebenin a pus pe lîngă desemn și plasticitate o pasiune violentă, grozavă, spăimîntătoare și, pentru a putea considera „în Iel și pentru Iel“ acel tablou, trebuie să fii rădicat la'nălțimea amețitoare a concepției lui, să ai dejă vigoarea inemei lui, să simți cea ură de moarte ce-a simțit Riebenin în potriua călăilor omenirei : atunci și numai atunci vei putea judecă „în Iel și pentru Iel“ acest tablou ; alt-felū te vei uita la Iel de departe, vei remnea vecinic afară de Iel și-l vei judecă nu pentru Iel ci pentru alții ca tine și'n loc de-a găsi pretutindenī inema sîngerată a ta, meru te vei găsi în luptă eu inema artistului.

În cît punîndu-ne acuma din nou chestia : dacă Ie posibilă.

arta pentru artă, independent de adevăr, de moral, răspundem că
Ie imposibilă, eum Ie imposibilă, cum Ie imposibilă arta fără in-
teligență, fără simțire: adevărul și moralul artistului sînt în firea
artistului, alături cu alte înclinări, înainte ca opera de artă
să fie concepută; Iele sînt preexistente, sînt, cum am spune, for-
mele minții, în cari opera se va turna.

Prin urmare artă pentru artă în înțelesul că arta nu se pre-
ocupă de probleme morale înșamnă tocmai îndreptățirea faptului
că se ocupă cu probleme nemorale.

Artă pentru artă în înțelesul că arta nu trebuie să aibă teze,
idealuri sociale, înșamnă pur și simplu că artistul are o lipsă în
construcția lui sentimentală.

Nu există artă pentru artă!

Arta iese pentru viață!

Dar în unul viața, dorul vieții se reduce 'n pungulița de
banii albi pentru zile negre: acesta va face artă pentru artă ex-
ploatănd instinctele rele și generale ale omenirii și societății, fă-
cînd artă anti-semită pentru anti-semiți, sentimentală pentru ma-
halale, mișească pentru mișei și cu cît va crește 'n burtă, în
ceafă și 'n pungă, cu atîta se va convinge că-i mare și sfînt dar,
darul artei pentru artă.

Pentru altul viața, idealul vieții lui se'nceie în armonia
vorbelor, a cadenței muzicale, a colorilor, a rimelor perfecte, a
jucăriei ușoare și nepăsătoare de viața omenirii! vecinic tînar
și fericit va cînta cu aceeași seriozitate papucul unei curtezane
ca și deșteptarea unui popor, un cățeluș ce moare ca și un veac
ce se stinge, un tiran ca și o victimă, o șuviță de păr ca și ruina
unei lumi întregi.

Pentru altul în fine viața iese o năzuință cînd mai limpede,
cînd mai umbrită a dorului omenirii spre noroc, iese 'ntrevederea
armoniei viitoare, a păcii pămîntești, a idealului viitorului, iese
cîntecul dreptății, Ie omenirea fericită!

* * *

Am ajuns în „artă pentru artă“ la aceea-și încheiere ca și în „știință pentru știință“.

Punînd problema dacă adevărul științific și frumosul artistic stau în legătură cu moralitatea, cu fericirea vieții, am văzut că da, că mai mult: acest adevăr științific, acest frumos artistic sînt niște funcții sociale, sînt formele sufletești ce îmbracă fericirea omenirii.

Utilitatea și neutilitatea, dușmănia și simpatia ce nasc feliuritele adevărului științifice, feliuritele frumuseții artistice, nu vin atîta de la limba ce-o vorbește fie-care cît de la tendințele ce călăuzesc pe acea limbă și cari sînt armonizate.

Adevărul științific iese adevăr social-omenesc, frumosul artistic iese frumos social-omenesc; și cînd această alcătuire social-omenescă iese bolnavă, bolnave vor fi nălucirile iese, bolnave și dorurile iese.

Lumea cultă, lumea artei și a științei, iese a-zi într'o stare cumplită: prea departe prin minte de cei ce sufăr, prea legați prin partea materială de cei ce huzuresc, nici nu pot înțelege pe cei di'ntăiu, nici nu pot suferi pe acești de al doilea.

Și de-aceia uniia se țfresc în genunche dinnaintea idolului de aur al veacului; alții se închid în studiul naturei, în iubirea naturei, în renunțarea la sine, ca și cum ar fi mai frumoasă și mai senină viața cu'n trunchiū de cît cu un om; și cîți sînt cei ce se revoltă, se luptă, preferind un vis curat de cît o liniște pătată!

Și iese de ce milioanele proletare înveșmîntă în ura lor și știința și arta de a-zi!

Știința și arta nu sînt vrednice de ură, dar cînd milioanele sufăr iese un păcat clipa de fericire a savantului și a artistului închis în chiliuța operei lui!

Ciți simt acest păcat!

Ciți caută să-l ispășască!

* * *

Lumea artei și a științei va fi cea di'ntăiu *cucerire* a proletariatului; căci cînd milioanele vor fi trezite, se va trezi toată

energia acestei științe și acestei arte ce a-ză lungezește'n prada unui vis otrăvitoriū. Șavanți și artiști vor pricepe că atunci se dezleagă pe veci vecinica problemă a libertății de-a gîndi, a libertății de-a vorbi.

Dar atunci lumea veche, lumea de a-ză își va fi încheiat traiful și cu ȳea se va îngropă și arta și știința sa și artiștii și șavanții ȳei.

Atunci omul de știință și artistul nu vor datori chinului milioanei o clipă de fericire!

Atunci va fi serbătoarea înfrățirii între artă, știință și fericirea omenirii.

D. A. TEODORU.

Sfârșit de toamnă

Abia trecut'a vara și-acum și toamna trece;
Cu cîntecu-î de jale un buciun o petrece,—
Și frunza-î răvășită și codri-s arămiî,
Acuma inflorește pustiul inemiî

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Pe valuri friguroase vin bocete amare,
Asemeni ne'nduratei cîntări de'nmormîntare;
Pe ceriî pîrîndă noriî — și corbiî trec țîpînd,
In fața firei moarte remiî, ah, fără gînd !...

In casă, de la vatră ascultî cum vîntul geme;
Te scatură fioriî, — adormî de la o vreme,—
Și'n somnu-ți par'c'aluneceî pe-o gură de secriu,
Te strîng pîrețiî raclei, te apasă, — și ieși viu !...

II

Dragi cocoare

Ați simțit că vine Ieară-și Iearna, Iearna cea nebună
Și vă duceți, dragi cocoare, răpezite de furtună,
Din pustiri fără soare, în colò spre mîndra vară,
Unde frunza nu mai știe focul brumei, alba-î pară
După voi privind, a jale, lăcrămează ochiul meu
Și rămîn în tremurarea tristelor păreri de reu
Lung șirag, te du cu bine și'nnapoi nu te uita :
Ici se năruie o lume Te grăbește, 'n calea ta
Du-te,—scapă de pustiri fără soare, fără lună,
Stol întreg, purtat de vînturi, cale bună, noapte bună
.... Iear cînd s'a topi zăpada și vor bate vînturi blînde
Dezmîrdînd cu duioșie firul Ierbeii tremurînde, —
Bucuros te'ntoarce Ieară-și :
Nu cum-vă în trista mare să rămîie vre-un tovarăș.

I. PĂUN.

Călătoriu

Călătoriu pe-a lumei valuri
De neazuri și nevoi,
Barca-mi mult mai iute-ar merge
De-am mîna-o amîndoi.

Suie dar, Iubită dulce,
Iea o vislă'n mîna ta
Și cu mine împreună
Cearcă valul a curmă.

Din această largă mare
De neazuri și nevoi,
Orî mai iute-om da de țermuri,
Orî muri-vom amîndoi!...

II

Dezmoștenișilor

Voi, dezmoștenișii ai soartei de atâtea zeci de veacuri,
Nu invidiați palatul ce-și oglindă umbra'n lacuri:
Greaua anilor povoaară trebuiește să-l dărîme;
Oh, ca mîni palatul mîndru se va prăbuși'n fărîme
Și'n ruinele-î lugubre cucuveicele-or să-î cînte!...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ieste prea peste putință lumea'n veci să se frămînte:
Din a zbucîumelor mază se va naște-o nouă lume,
Lumea cea de voi visată... Și'n ale ultărei spume
Lumea veche se va duce: toate-s, toate trecătoare,
Cite nu le schimbă vremea sub acela-și vecinic soare.

DE LA PRUT.

Ție

Veștede și'ngălbenite
Frunzele cad rînduri, rînduri;
Tu, tăcută pe sub arbori
Pribegeshi dusă pe gînduri.

.....
Bate-un vînt rece de toamnă,
Frunza cade veștejită,
.... La locașul tău cel vecînic
Te'nsușesc, ne'nsușejită...

BCU Cluj / Central University Library Cluj
.....
Astăzi, ca și altă dată,
Frunzele cad rînduri, rînduri,
Numai tu nu ieșii sub arbori,
Pribegind, dusă pe gînduri.

.....
Vecînic trist, cădeă-va toamna
De vînt, frunza vestejită,
Vecînic tu'ntre patru scînduri
Veî dormi, ne'nsușejită.

C. A. BONACHI

Zi de sărbătoare.

Beție de lumină pe ceriū, raze de soare.
Coboară mîngîioase din bolta cea albastră,
Decor de serbătoare:
Ie pentru nunta noastră.

Și crengile, bătute încet de vînt, presară
Covorul alb de floare în semn de veselie :
Ie zina primăvară
L'a noastră canunie.

Zmăltată-î de viorele poiana cea pustie :
Auzi, dragă Marie
Cum jos în iarba verde
Un greier se îngîină cu glasul de izvoare,
Ce în văzduh se pierde,—
Ie zi de serbătoare.

N. IOEGA.

EPIGRAME

D-nei * * *

S'o vezi cînd iese la primblare,
Un corp de marmură îți pare;
Și nu doar rochiea-î cu vată
Nu! Căci o știe lumea toată...

BCU Cluj / CELUI STAN SUGILĂ Library Cluj

A intrat fecior în casă
Nu doar din senin;
Cînd îl strigă tare-î place
Să răspundă: *vin*.

ACELULĂ-ȘI

Ie mort Sugilă 'n sffrăit
Și cu drag par'c'a murit;
A știut că Ie creștin
Și spălat va fi cu vin.

MEDICILOR**D-rului L. R.**

Pleşuviea ta luceşte,
 Înăuntrul-î beznă, sur ;
 Capul tău pentru un pictor
 Îe model de *clar-obscur*.

D-rului Berg

Dați-mi un punct de razim
 Și vă ridic întreg pământul.
Arhimede

N'ai găsit un mijloc sigur, lumea să se'mpuțineze,
 Malthus! zeu nu te'nțeleg ;
 Dă-mi ca Berg vre-o zece doctori
 Și ții deșert pământu'ntreg ...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

D-rului Smintilă.

„Ci-că nu iești bun ca medic, să te-apuci de butnărie“
 Lumea cred c'o spune'n șagă ;
 Tu butnariu? Ce nerozie!
 Veșnic ți-ar lipsi o doagă ...

D-rului Kori

O pară de la un bolnav
 N'a luat vre-odată Kori ;
 Nu doar că degeaba-î cată:
 Îi plătesc moștenitoriî ...

GIORDANO.

UN PLAGIAT.....ORIGINAL

Îeă subsemnatul Mordax, văzînd că de cînd cu plagiatul u-niversitar al reposatului Melik, nu mai am nici un „chicuş“ începusem să-mî îeă nădejdea de la breasia mea: îmi ziceam şi îeă ca Vlăbuţă :

„Munca de Mordax îe crudă şi îe trist'a îeî resplată!“

Adecă: nici o răsplată, căci lupţi, lupţi contra plagiatorilor, îî dai în vileag, Clumease spanie, tetureşte, îeă plagiatorii se răresc, se răresc şi la urmă cu ce te alegî: nici plagiatori pe cari să-ţi descarci năduful nici prietenî autori, cu cari să te mai îeăi.

Şi cînd pierdusem orî-ce nădejde de vieaţă şi mă primblam pe uliţi cu mînele în buzunariu ca un bătauş cînd opoziţia se abţine de la alegerî, de-odată mă trezese că-mî cade din ceriū

„Purtat de gîndul ureî şi vîntul îerneî crude“

un volumaş cu 'nvălitoare cenuşie şi care nu ştiu cum de-o dată începuse să-mî miroase a eau de cologne şi...a nepricepere. Şi cum mă uitam zăpăcit, aud un glas, probabil de înger, care-mî suspină

„încet şi drăgălaş ca glasul unei feîe“

„Mordax fă-ţi datoria“

Tresării, dar ca unul ce nu mă dau aşă de lesne, îmi venîi îndată 'n fire.

Mă uitaî la titlu:

Curs elementar
de
POETICA
pentru
Usul scoalelor secundare
DE
Cleopatra Atanasiu
profesoară.

Atunci mă spăriei din noî : să pun ieû în două coloane o femeie ? *Jamais de la vie !* „Femeiea romînă iese o religie a o-maiii“ zice V. A. U. mi se pare.

Dar îndată îmi venii iar în fire : „Dacă religiea nu-î a cătărei?“ mă întrebăi și negăsind respuns la astă 'ntrebare pusei cartea 'n buzunariû și venii a casă.

Incepuî s'o cetesc.

De-o dată mă simțiî transportat într'o lume fantastică ; nu credeam ochilor mieî ; ceteam, ceteam și credeam că 'ncep a nu vedea : între rindul întâi și al doilea zăriî un picior, de dupa al doilea altul, pe urmă o mînă, apoi ceealaltă, pe urmă ochii și reîî a unui bărbat și 'n sfîrșit la sfîrșitul paginei ma trezii că am înaintea mea pe d. Miron Pompiliu făcut bucățele, lipit la loc cu apă slabă și une locuri cîrpit cu niște petece de slabă calitate.

M'am spăriat și răpede am deschis pe la pag. 21 : iar figura d-lui Pompiliû ; la pag. 53, tot iesa, dar de astă dată iera supărată ; la pag. 74, 75, 76...și până la urmă tot iesa, tot iesa, une ori schilodită, stîlcită, alte ori supărată, aiurea chiar întreagă.

Ce dracul să fie asta ? Ce caută halucinația asta aice ?

Mă 'ntore înapoi.

Cînd colo la pag. 2 văd răpezindu-se nu di'ntre rînduri dar chiar din slove d. Ionescu Gion indignat ca nici o dată, dar tăiat de sus până jos șușeniți, despărțite și 'n fund pri'ntre șușeniți cli-piaû rizînd niște ochi de autoare.

Daî la pag. 3 : d. Gion apare ieselă-și.

Deschid la pag. 7 : răsufu : în susul paginei nu mai văd

nemic. Scăpasem de halucinație; cetesc; de-o dată cînd ajunge la „condițiunile ideale ale poeziei“ aud gemete, strigăte de „ajutoriū, ajutoriū!“

Ce Dumnezeu, mă gîndii ieū; pînă acum am fost tip vizual; acum încep să fiū auditiv, să am halucinații auditive.

Dar n'avuī timp: tînguirea ieră dureroasă, părea că aud picuratul lacrimilor; pe urmă glasul a început să arete indignarea: „hoții, hoții, săriți!“ Atunci cunoscuī glasul d-luī Gruber și nu mai putuī rebda: devin tip motor și încep să descriu acest plagiat.

Da, cinstite cetitoriū, plagiat! Și plagiat monstru, uricîos, sferbos, unic în istoria plagiatelor!

Și ne pare foarte reū că 'n loc de-a ne 'nmueia condeīul în „colorile circubenuī“ trebuie să-l imnuem în cerneală, dar n'avem ce face.

Acū nu mai ie vorba de cărți, ci de cațete: cațetul d-luī Gruber și cațetul d-luī Pompiliū, cîntite și crîmpeie din poetica d-luī Gion alcătuīesc toată poetica d-rei Atanasiu.

Ieată probe:

Atanasiu pag. 1.

Noțiuni de literatură

Sentimentele și cugetările omului se exprimă prin limbă, în poezie și proză.

Prin limbă, oamenii se 'nțeleg împreună pentru feluritele trebuinți zilnice. Prin limbă se regulează și se stabilesc afacerile particulare și publice în mijlocul societăței. Tot prin limbă își exprimă omul mai adese ori, ideile și sentimentele, ce se 'nalță mai presus de interesele momentului.

Prin literatură înțelegem numai acele producțiuni în scris sau orale, în care se manifestă cugetările și sentimentele mai înalte. Numai aceste au importanță mai însemnată pentru cultura omenirei.

Pompiliu pag. 1.

Noțiuni de literatură.

Prin limbă oamenii se înțeleg împreună pentru felurite trebuinți zilnice; prin limbă se regulează și se stabilesc afacerile particulare și publice în mijlocul societăței și tot prin limbă își exprimă omul mai adese ori ideile și sentimentele ce se 'nalță mai presus de interesele momentului.

Prin literatură înțelegem numai acele producții în scris sau în oral, în cari se manifestă cugetările și sentimentele distinse ale omului. Numai acestea au importanță însemnată pentru cultura omenirei.

Și așa tot capitolul.

În acest capitol d. Pompiliu Îe aproape copieat; în celelalte Îe pus numai pe 'nțeles. Cetiți :

Atanasiu pag. 2.

Cap. 2. *Deosebirea di'ntre poezie și proză.*

Literatura științifică se numește de obicei proză; literatura frumoasă Îe numele de poezie.

Poezia se deosebește de proză după conținut și după formă.

Cu privire la conținut, poezia Îeste acea producțiune literară care tratează (!!!!) despre sentimente și pasiuni. Îea se adresează mai mult la fantazie. Prin proză înțelegem acele scrieri prin care se expun adevăruri științifice. Îea are a face numai cu mintea reflexivă.

În privința formei, poezia trebuie să întrunească anumite condițiuni ce măresc armonia vorbirii, fără ca păzirea lor să fie neapărată, pentru exprimarea cugetărilor. Proza se supune numai regulilor gramaticale și stilistice.

Adese ori o lucrare literară în limba literară a conversațiunii, după conținut Îeste poezie. Asemene operă se numește proză poetică. Cite-o dată o lucrare 'n limba versificată, după conținut Îeste proză. Cu toate astea limba întocmită 'n versuri Îeste potrivită cu deosebire pentru creațiunile spiritului poetic și cea prozaică pentru producțiile științifice.

Pompiliu

Cap. 2. *Poezia și Proza.*

În literatură limba apare sub două forme: ca poezie și ca proză. Ca poezie Îea trebuie să îplinească anumite condițiuni, ce măresc armonia vorbei, fără ca păzirea lor să fie neapărată pentru exprimarea cugetării; ca proză limba se supune numai regulilor gramaticale.

Dar cuvintele „poezie și proză“ au alt înțeles, cînd ne gîndim la conținutul literaturii. Din acest punct de vedere, poezii sînt toate producțiunile literare cari se adresează mai mult la fantazie și proza acele scrieri ce au de-a face numai cu mintea reflexivă. De aici urmează că o lucrare literară în limba liberă a conversației, după conținutul Îei poate fi poezie și, vice versa, o lucrare în limba versificată, după conținutul Îei, poate să fie proză. Cu toate acestea limba 'n tocmită Îeste potrivită cu deosebire pentru creațiunile spiritului poetic și cea prozaică pentru producțiile științifice.

Proza se dezvoltă într'o literatură mai târziu de cît poezia. Aceasta, pentru că puterea intelectuală a unui popor se manifestă mai curînd prin plămînire poezică de cît prin cercetări științifice.

Proza se dezvoltă într'o literatură mai târziu de cît poezia, fiind-că puterea intelectuală a unui popor se manifestă mai curînd prin creațiunile poetice de cît prin cercetări științifice.

Am citat toată bucată pentru că'n ȳea apare toată arta domnișoarei de-a spune pe de rost. Se știe că nenorocirea cea mai mare a bucherilor ȳeste atunci cînd îndrăznesc să spuie ce-vă de la dînsii în mijlocul lecției: după ce au repetat ca dascalul jumătate de pagină pe de rost și pe ne resufate, de-o dată-ȳ vezi că se'nroșesc, se emoționează, se'ncurcă, gîngiie ... Ce-ȳ? Sînt muncile facerei: bucherul spune ce-vă de la dînsul: fii atent: dacă spune patru cincȳ cuvinte, două de sigur sînt luate'n înțeles greșit. Așă emoțiunii trebuie să fi încercat autoarea cînd a făcut fraza: „Poezia ... *tratează* despre sentimente și pasiuni!“ Tratează! adevăratele tratează: aci ȳe toată finețȳ: Nae Cașavencu, bravo ție; ai început a fi copiat! Tratează! D-l Caraiani a tradus o carte a lui Aristot „Despre pasiuni“ și gîndiți-vă că bietul om nici prin minte nu i-a trecut că traduce o poezie. Bree, multe mai înveți cît trăiești!

Și dl Pompiliu ȳeaca așă a pățit'o: l'a îndreptat o elevă de-a D-sale. Așă i se cade; de ce n'a spus că poezia *tratează* despre pasiuni?

Și n'a pățit'o numai aice: într'un loc, cînd ȳe vorba de ritm, D-sa se apucă și după o frază ca următoarea

„In general limba unui op literar trebuie să fie mai mult sau mai puțin plăcută la auz, adevă să fie armonioasă“ numai ce-l vezi că dictează:

„Pe lîngă această armonie întemeiată pe cuvinte alese și sonore“

Eȳ, ce trebuie D-lui să zică „cuvinte alese și sonore“? Nu știe d-lui că'n bancă colo ȳeste o elevă inteligentă care-l observă, care după cȳi-vă ani va ajunge autoare de poezică și care la

externat va țineă o lecție'ntreagă de mimică, pentru a dovedi că nu trebuie să zică: „cuvinte *alese* și sonore“ ci numai „cuvinte sonore“.

Și chiar aveă dreptate: ales! ce'nșamnă aceea *ales*? Sonor să fie!

De aceea noi preferăm de-o mie de ori fraza corectată a d-rei Atanasiu:

„In general limba unui op literar trebuie să fie mai mult sau mai puțin plăcută la auz, adecă să fie armonioasă. Pe lângă această armonie întemeiată pe cuvinte sonore și construcții ușoare, limba poeziei trebuie, să mai întrunească un felii de armonie numită ritm“.

Și aice-î bine: închipuiți-vă că dl Pompiliu ave'n cațetul d-sale veleități să spuie cam ce felii de armonie ie ritmul! Fi-rește că ieră o nerozie: ce să spuî, să'ngreuî mintea fetelor cu asemenea chestiuni; mai bine să fie fraza mai scurtă, căci și mai ușor se ține minte.

Acuma alt bueluc: sub titlul de „Cantitatea și accentul“ (titlu greșit și cu foarte mult *rezon* îndreptat de d-ra Atanasiu așa: Cantitate și accentu) dl Pompiliu deprins cu vorba lungă se apucă și spune un *iear* mai mult: D-ra îndreaptă și bine face. Citiți și vedeți de n'avem dreptate:

„Prin cantitate, în versificațiune se înțelege *răstimpul* ce ce se cere pentru rostirea unei silabe. Prin accent înțelegem *tăria* cu care rostim silabele.

(Atanasiu, pag. 21).

.... prin cantitate în versificație (ieată și aice o'ndreptare: *ațiune* nu *ație*! Ah, ce va să zică să ai eleve inteligente!) se'nțelege restimpul ce se cere pentru rostirea unei silabe, iar prin accent *tăria* cu care rostim silabele.

Nu-î mai bine la D-ra Atanasiu: ce mai trebuieă *iear*? Să se'nărădușe eleva spuind o frază de-un cot? Mai bine-un punct și ai două fraze potrivit de lungi tocmăi cit pot suporta niște plămfi de domnișoară.

Bine'nțeles că acolo unde dl Pompiliu nu va face greșeli îl vom copia de-a'ntregul:

„Inse prin așa numita pozițiune se iewu de accentuate și unele di'ntre silabele neaccentuate. Aceasta se'ntîmplă mai ales în două cazuri :

a) Cînd după o silabă cu accent, urmează două fără accent, cea din urmă di'ntre acestea se poate luă ca accentuată. Exemple : vesela cîmpie, timpurile grele etc.

b) Dacă 'nainte de o silabă accentuată, sînt două fără accent, cea di'ntăiă iewu se poate luă ca accentuată.

Cu alte cuvinte, ca accentuate se pot luă toate silabele fără accent, afară de acelea cari se află imediat lîngă silaba accentuată.

Ke ta lipă ! Ke ta lipă !

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Și-apoi unde puneți ce-vă foarte elegant : cuvintele subliniate ! Ieaca la mine'n caiet, nu iewu nici un cuvînt subliniat și cît pe ce iewu să nu mă pricep unde să bat tonul mai tare ; dar așa, ce norocire : numai bați tonul mai tare pe „sînt două fără accent“ și pe ca accentuate, și'ndată se vede c'ai priceput. Ce bine-i să ai cărți cari să-ți dresseze tonul ! Numai păcat că numai așa tot nu se poate vedea bine ; propunem D-rei ca la a doua ediție să facă următoarele două îndreptări : o mai mare varietate de caractere în trupul cuvîntului (dacă n'or fi de ajuns caracterele d-lui Goldner să mai împrumute și de la dl Popovici) și să facă și figuri ca să putem avea și plăcerea de-a vedea cum trebuie să clipim din ochi și să dăm din deget cînd zicem : „ca accentuate.“

Pe la Rimă și Cezură dl Pompiliu nu prea face greșeli și D-ra copiează voiniceste. Dar la genurile literare se schimbă lucrul. De pildă : de ce pune dl Pompiliu poezia epică întâi și apoi pe cea lirică ? Trebuie s'o puie a doua. Și pe urmă de ce zice întâi :

.... Inse prin așa numita pozițiune se iewu de lungi și unele di'ntre silabele neaccentuate ; aceasta se întîmplă mai ales în două cazuri :

a) cînd după o silabă cu accent urmează două fără accent, cea din urmă di'ntre acestea poate fi lungă : vesela cîmpie, timpurile grele, veștedele frunze.

b) aflîndu-se'nainte de o silabă accentuată, două fără accent, cea di'ntăiă iewu și se poate privi ca lungă

Cu alte cuvinte lungi pot fi toate silabele neaccentuate afară de acelea cari se află imediat lîngă silaba cu accent.

„Cuvîntul epică iese derivat de la cuvîntul grec epos care însemnă cuvînt, vorbire, povestire“.

și pe urmă adaugă ca o codiță neînsemnată:

„Pînă la acest feliiu de poezie înțelegem acele compozițiuni poetice al cărora subiect ie oîntîmplare, un fapt din viața omului, a unui popor sau a omenirei“.

Pentru ce? Trebuie să zică precum zice la pag. 75 D-ra Atanasiu :

„Prin poezie epică înțelegem acele producțiuni poetice, al cărora obiect sînt întîmplări, fapte distinse din viața unui singur om, a unui popor sau a omenirei. Numele de epică vine de la un *cuvînt grecesc* (aice închideți ochii și răpeziți gura'nainte) care însemnează vorbă, povestire“.

Dar acest talent de permutație iese la apogeu la „Basmelor sau Poveștile“. Aci frazele d-lui Pompiliu capătă atîta mobilitate că par'ea le vezi țupăind sub condeiul D-rei și cîștigînd o nouă viață. Ne ie cu neputință să rezumăm, cetiți și Dv.

Atanasiu pag. 97

Basmelor sînt niște producțiuni poetice ale fantaziei poporului. *Cuprinsul lor sînt (!!!!!) tot felul de întîmplări miraculoase.*

Origina ideilor și a concepțiunelor din basme trebuie căutată în cele di'ntăi credințe și gîndiri ale omenirei primitive. Multe ființe închipuite, din *basme sînt niște personificări ale puterilor și ale fenomenelor din natură.*

Basmelor se găsesc în gura poporului. Iele s'au păstrat din tată în fiu, prin limba grăită.

Scriitorii au adunat aceste narațiuni populare. Unii le-au publicat, fără a schimba cîtu-și de puțin limba și modul de expunere. Alții le întocmesc și le înfrumusețază, păstrînd înse caracterul lor primitiv.

Pompiliu

Cuprinsul basmelor ie tot felul de întîmplări miraculoase. Basmelor se găsesc în gura poporului și se păstrează prin graiul viu (sînt înse și culese de scriitorii).

Dacă căutăm a ne da samă de origina ideilor și a concepțiunilor, trebuie să ne raportăm la cele di'ntăi credințe și gîndiri ale omenirei primitive. Multe fiinși închipuite din *povești* nu sînt altă ce vâ de cît personificări ale forțelor și fenomenelor din natură.

Scriitorii adunînd aceste narațiuni populare, le întocmesc și le înfrumusețază, păstrînd înse caracterul lor primitiv.

Cei mai însemnați scriitori, în reproducerea acestor creațiuni poetice ale poporului, sînt la noi originalul *I. Creangă* din Iași și *P. Ispirescu* din București.

Cei mai distinși scriitori în reproducerea acestor producțiuni ale imaginației poporului sînt originalul *I. Creangă* și *P. Ispirescu*.

Cum vedeți, frazele d-lui Pompiliu capătă sub pana D-rei Atanasiu o colorație particulară și plină de gingășie: să începî cu „Basmеle sînt niște producțiuni ale fantaziei poporului...”

ceea ce definește atît de bine basmele; să coborî de la locul în-tăiu fraza începătoare a d-lui Pompiliu; să schimbî *povești* în *basme* și *forțele* în *puteri* îe mult; dar să adaugî *din Iași* după *originalul Creangă* și *din București* după *P. Ispirescu* îe ce-vă ne mai auzit! Și cînd te gîndești că asemenea schimbări uriașe s'au făcut fără ca autoarea să asude sau să roșască cîtu-și de puțin!

D'apoî cu dl Gruber!

D-sa a fost cetit și tipărit, bine'nțeleș cu îndreptări și clasificări, numai unde îeră vorba de caracterele pasiunilor și ale sentimentelor. Așă îeră și drept: D-l Pompiliu, *ca mai bătrîn*, trebuieă copiat acolo unde îe mai greu, îear D-l Gruber, *ca mai tînăr*, trebuieă să aibă cuvîntul la sentimente și pasiuni.

Tactul autoarei îe demn de Bene-Merenti.

Ce se'ntîmplă îneș?

D-l Gruber spune'n caîetul D-sale că astă parte îe prelucrată după d-l Maiorescu (Poëzicia Romînă); dar D-ra se puteă să creadă una ca asta? Cu puțință îe ca un tînăr să nu fie original cînd vorbește (adecă tractează) despre sentimente și pasiuni? Nu! Și D-ra s'a afundat atît de adînc în aprofundarea caîetului că a ajuns să-l creadă al său, să gîndească întu îel și să servească de mediū hipnotico-tipografic al D-lui Gruber. Poftim de vedeți:

Atanasiu pag. 7

Toate obiectele gîndirei pot fi împărțite în două grupuri mari: unele se adresază la *minte* și altele la *inemă*. Adecă obiectele logice ale rațiunei reci și obiectele pasionate ale sentimentului.

Gruber

Toate obiectele gîndirei pot fi împărțite în două mari categorii: acele cari se adresază la *minte* și acele cari se adresază la *inemă*, prin urmare obiectele logice ale rațiunei și obiectele pasionate ale sentimentului.

Dar mai pe urmă ȳe mai frumos: D-l Gruber face enorma greșală că întâi  une caracterul sentimentului și apoi îl explică. Asta nu-ı de gust: ȳe prea matematiceste; să facem pe dos de cît d-l Gruber:

Atanasie p. 8

1) Cînd sîntem cuprinși de un sentiment sau de o pasiune, ideile noastre circulează cu mult mai repede de cît în starea normală. Așă, cînd sîntem cuprinși de spaimă, cîte idei ne străbat mîntea în cîte-vă minunte numai. Prin urmare un sentiment sau o pasiune se caracterizază prin o *mai mare repejune în mișcarea ideilor*.

2) Sub impresia sentimentului, obiectele ne par mai mari, mai colorate, mai vii, adecă mai alt-feliu de cum sînt (Se vede că D-ra n'a fost de loc sentimentală cînd a scris, căci la D-sa lucrurile, adecă rîndurile sînt văzute tocmai cum sînt). Așă dar o pasiune sau un sentiment se mai caracterizază și prin exagerarea obiectelor, adese-orı mai pre sus de firea lor, adecă prin o privire poetică. (Acestea sînt note explicative, de mare preț: aci ȳe temelia metodei didactice a autoarei: mai alt-feliu, mai pre sus, mai pre jos și mai mult sau mai puțin neîndemantec).

Gruber

I. O mai mare repejune în mișcarea ideilor. Cînd sîntem sub imperiul unui sentiment sau unei pasiuni, ideile noastre circulează cu mult mai repede de cît în starea ordinară. Așă cînd sîntem cuprinși de spaimă, cît de multe idei străbat mîntea în cîte-vă momente numai.

II. O exagerare și de aici o privire a obiectelor sub impresia sentimentului sau a pasiunii. Obiectele ni  par atunci în proporțiunii mai mari, mai colorate și mai vii.

Dar ulciorul nu merge de multe orı la apă: să vedeți cum se strică la al treilea *prin urmare*: după ce după d. Gruber zice că sentimentul ajuns la maximum

„apoi sa ȳe un sfîrșit oare care, *ca nebunia sau moartea de supărare sa ȳe bucurie* (să știți că rîndurile subliniate sînt proprii ale d-rei: tot metoda explicației) sa ȳe dacă și-a ajuns scopul
e alină“

conchide că :

„Va se zică, *sentimentele* se dezvoltă și cresc grabnic până ajung în (!!!) culme“.

Dar cu cele alinate, ce facem, domnișoară ? Aî ? Vezi ce va să zică „va să zică“ ?

La calitățile ideale ale poeziei, prescurtarea a ajuns ridiculă : să ȳea un cuvânt de la o frază și se lipește lingă altul de la altă frază și se face-o harababură à la „Aleagă-le Balan“. De pildă : (pag. 8).

„Poieții de talent nu se 'nvîrtesc în jurul aceleia-și ideii, repetind'o de mai multe ori. Repejunea gândirei trebuie măsurata prin întrebuințarea cuvintelor (cum dracul ?). De aceea ȳei nu repetază acela-și cuvânt fără o trebuință adînc simțită și 'n refrenuri“.

Și cu asta ce-ai spus ? Cu „trebuința adînc simțită“ se pot explica nebuniile cele mai mari și chiar plagiatele cele mai boacâne.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dar, pardon, uitasem că mediile hipnotice nu se critică.
C'est peine perdue

La pag. 9 altă harababură, bine 'nțeles din punctul de vedere al plagiatologiei nu din al inteligenței : acesteia i-am zis de mult adio !

Intăiū zice :

„...poietul trebuie să se ferească de...diminutive... Acestea înjosec poezia“

Și mai jos :

„Diminutivele se 'ntrebuințază foarte des în poezia populară și cîte o dată și 'n cea cultă, pentru a aretă micimea, gingășia, dezmierdarea (dar cînd voiū zice unū goblezan „mititelul nu ajunge“, ce felii de dezmierdare ȳe ?). În acest caz diminutivele întrebuințate cu măsură și potrivite cu ideia, ce se exprimă, nu înjosec poezia“

Curat ca Ieremia cu oiștea 'n gard.

Acuma 'nainte de-a veni la d. Ionescu Gion, să vedeți cum

se exprimă autoarea în una din cele mai grele chestii: materialul poeziei.

„Poezia nu găsește 'n lumea fizică un material propriu zis. Materialul îei sînt imaginile senzibile, ce se deșteaptă 'n fantazie la auzirea cuvintelor.

„Un exemplu va lămuri mai bine aceasta :

Lin vioarele resună țeară cobza ține hangul

. “

și țeată cum lămurește autoarea :

„Aceste versuri din frumoasa poezie *Călin*, de eminentul nostru poet M. Eminescu, deșteaptă 'n fantazia noastră imaginile cele mai vii, cele mai poetice. Aceste *imagini senzibile* formează *materialul poeziei*“

După această explicație, pot pune rămașag că d-sa nu știe ce-s imaginile senzibile.

Acuma se venim la d. Gion, cel tăiat sușenițe.

Tăiat, da, tăiat și bine-a făcut că l'a tăiat. D. Gion face frazele prea lungi pentru cei ce vor să i le fonografeze: plămii de d-re sînt delicați și trebuie cruțați de astă obosală. D-ra Afanasiu a cetit doar pe Spencer și știe că nu trebuie de dezvoltat inteligența în dauna corpului și și-a propus să-și cruțe și plămii și creierul, și numai gitlejul și buzele să funcționeze; de aceea a tăiat sușeniți pe d. Gion :

Gion pag. 6.

Poezia are pentru dînsa inspirațiunea, adică acea putere a sufletului căreia cei vechi îi recunoșteau o origine divină, care înalță spiritul și-l face a vedea lucrurile cu totul alt-feliu de cît ceilalți oameni și care îmboldește pe poetul de *geniu* a crea un ce *ideal* și a-l areta și altora în *imagini senzibile*.

Atanasiu pag. 2.

În creațiunea poeziei vine 'n ajutoriu inspirațiunea. Iea ie o putere sufletească, căreia cei vechi îi recunoșteau o origine divină. Această putere sufletească înalță spiritul poetului și-l face să vază lucrurile mai în alt-feliu de cum le vād ceilalți oameni. Iea îmboldește pe poetul de geniu a crea un ce *ideal* și a-l areta și altora prin *imagini senzibile*.

Adecă : 1 frază Gïon—4 fraze Atanasiu.

Poëzicia idealizează lumea reală, neluînd din natură de cît ceea ce merită a fi cîntat; spiritualizază lumea fizică, dînd naturei insensibile gîndire, simțire și viață; materializază lumea morală personificînd ființele și ideile spirituale și abstracte.

Poëzicia idealizază lumea reală. Iea îe din natură numai ceea ce simte (Ah!!! simte?!), că merită a fi cîntat. Poëzicia spiritualizază lumea fizică, dînd naturei insensibile gîndire și simțire. Iea materializază lumea morală personificînd ființele și ideile abstracte.

Adecă : 1 frază Gïon—4 fraze Atanasiu.

Am putea chiar stabili următoarea lege: coeficientul de dilatație a frazelor Gïon pentru temperatura inteligenței Atanasiu îe patru.

Dar pentru a reveni la plagiatografie, mai îeată cîte-va juraere :

Gïon pag. 11.

Poëzicia s'a născut o dată cu omul. In epocile primitive ale umanității omul îeră ca un copil. Orî ce lucru, orî ce fenomen și cu atita mai mult complexul fenomenelor ce i le 'măfătoșă aspectul măreț al naturei îl impresionău adînc.

Gïon pag. 7.

Poietul nu îeste legat de realitate și de adevăr ca prozatorul; cuvintele 'otr'aripate de care vorbește Omer și libertatea nețăr murită a imaginațiunei aparțin poietului.

Și să 'ncheîem.

Plagiatul d rei Atanasiu îe demn să compromită o profesora și 'n orî ce țară din apus așa ar fi. La noi va fi aprobat și premiat. Ba auzim că d. Gïon î-a făcut o dare de samă foarte măgulitoare.

Până acum să furaî cărți.

Atanasiu pag. 3.

In timpurile primitive omul îeră ca un copil. Avînd un sentiment puternic și o 'nchipuire vie priveliștea orî căruia lucru, orî căruî fenomen și mai ales înfățișarea măreață a naturei îl mișcaî adînc.

Atanasiu pag. 3.

De aici urmează că poietul nu îeste legat de realitate ca prozatorul. Libertatea nețăr murită și cuvintele 'ntr'aripate despre care vorbește Omer aparțin poietului.

De cînd Mordax și-a 'nceput meseria, cărți se fură mai puține dar se fură caiete, neamul lui Cain nu se stînge. Alungat și din caiete, va fugi la vorbe: acei cari din fire sînt plagiatori vor plagia dacă nu cărți și caiete, vorbe și gesturi, fraze și idei.

Datoria noastră ie să-î alungăm din caiete în cuvinte, din cuvinte 'n gesturi și din gesturi....afară.

Norocul lui Mordax să nu stea degeaba.

MORDAX.

MOȘTENIREA

(sfârșit).

După cele arătate ne mai rămâne să vorbim despre încheerile psihologice, morale și sociale ale fenomenului moștenirii fizice și psihice precum și despre explicarea mai adâncă a acestui fenomen. Voi urmări în această parte pe Ribot.

Încheerile ce putem scoate pentru psihologie din fenomenul moștenirii sînt numeroase. Una din cele care aruncă lumina cea mai desăvîrșită și mai trebuitoare este că pentru a înțelege fenomenele psihice ale omului în vîrstă, civilizat și normal trebuie să cercetăm și comparăm fenomenele psihice în seria animalelor, la selbateci și barbari și în sfîrșit la copii! Constituția psihică a omului de azi fiind rezultatul unei evoluții în care moștenirea a păstrat tot ce experiența lungului șir de strămoși a adunat în creeri nu poate fi alt-feliu pricepută. Herbert Spencer a încercat a schița în psihologia sa această evoluție și școala nouă psihologică își dă osteneala a desăvîrși și îndreptă această încercare.

Am văzut cum moștenirea n'are numai rolul de-a păstra cele moștenite de la părinți ei și de-a face cu puțință prin adăogirea schimbărilor suferite de instincte, rațiune, sentimente o propășire sau o cădere a speciei sau familiei în chestie.

Pe de altă parte tot moștenirea crescînd inteligența face să slăbească instinctele, cum ie la om de pildă.

În privința inteligenței admitem cu Herbert Spencer, Lewes, Ribot că numai prin moștenire se poate explica geneza formelor alcătuitoare ale inteligenței, legile și condițiile cugetării. Iată ce zice Ribot pag. 290 : „Cunoștința ieste neapărat produsul a doi factori : mai întâiu fenomenele externe și interne, formele, colorile simțirile plăcute și cele neplăcute, etc. ; apoi ieste ceea ce dă spirital : legile cugetării cari leagă fenomenele și aduc regula în această masă nedisciplinată și confuză. Acest lucru a fost observat de Kant, dar a ramas neexplicat. Psihologia modernă îl explică prin moștenire : *iele sînt rezultate tot ale experienței dar ale experienței rasei și nu ale experienței individuale.* Deci noțiunile *de timp, de spațiu, de cauză* își găsesc explicarea numai prin moștenirea psihologică și cugetarea noastră ie în totul produsul înriuririi lumii din afară asupra noastră și a strămoșilor noștri din seria animală chiar. Ribot ne spune la pag. 298 că psihologia modernă crede că numai pe această cale va putea ajunge să explice cum a ieșit cugetarea la un moment al evoluției din viață, adecă va areta cum fenomenul cugetării și-a luat începutul. Cum vad cetitorii noștri ie o problemă foarte gravă și foarte grea.

Nu putem întra în amărunte de cît tot vom areta o comparație făcută de Ribot la pag. 300 : „De alt-feliu această geneză prin evoluție a formelor cugetării pe care transformistul o pune'n specie, toți o admit în inși. Insul nu poate cugeta (în înțelesul exact al cuvîntului) pe cît timp creerii lui nu-s de ajuns de dezvoltăți și dacă adevărata cugetare, adecă închisă în formele iei (spațiu, timp, și cauză), se ivește ca de năprasnă, lucru de care ne îndoim, nu vedem de ce nu s'ar fi putut întîmplă în specie ceea ce se întîmplă în fie-care ins. Dacă ne ar spune cine-va că formele constitutive ale cugetării n'au putut face schimbări în creeri de oare ce iele nu există în lumea din afară sub forma concretă vom raspunde cu ușurință, căci, dacă privim ca Leibnitz aceste forme ca niște raporturi, ieste destul de firesc să admitem că poate fi creerul schimbat nu numai de lucruri ci și d' raporturile lor“.

Moștenirea nu numai că a creat inteligența, dar o și dezvoltă. Iea iese pentru specie ceea ce-i memoria pentru inși. Ceea ce stim și ie înmagazinat în memoria noastră ne face în stare a merge un pas mai departe, a înțelege mai multe și mai grele lucruri ; tot așa ori-ce propășire a inteligenței înmagazinată și transmisă prin moștenire face ca generațiile următoare să poată păși mai departe încă, de asemenea după cum insul nu poate să înțeleagă lucruri și probleme complexe înaintea de a fi înțeles lucruri și probleme simple ; tot ast-feliu o rasă sau o specie nu poate să ajungă numai de cît până la nivelul intelectual al alteia. Să cerceteze cine-vă scrierile din veacul de mijloc și va vedea cu totul altă constituție intelectuală de cît la oamenii de astăzi ; aceia aveau imaginația aprinsă, erau aproape sau chiar de-a binele halucinați, aceștia au judecata foarte dezvoltată și imaginația foarte rece. Deosebirea ie și mai mare dacă punem alătura pe Negri, pe Indieni din India etc. cu Europeii. Dar aice atrag luarea a minte a compatrioților miei ca să nu se prea îngîmfe, de vreme ce Românii noștri tare samănă cu oamenii din veacul de mijloc. Ieșenii își aduc aminte că sînt acum cîți-va ani s'a aprins secriul cu moaștele sfintei Paraschive și că se zvonise că au ars cu totul, iar moaștele sfintei au ramas neatînse ! Singura mîngîiere ie că sîntem într'o fază de trecere.

Tot aice vine și faptul următoriu : copiii Negrilor, merg de o dată în dezvoltarea intelectuală împreună cu ai albilor, une-ori chiar par mai deștepți ; dar de la zece ori un spre-zece ani se opresc locului, și nu merg mai departe. Acest fapt dovedește că lei au ajuns atunci la maximul dezvoltării și trebuie să steie locului ori să înainteze foarte încet. Trebuie deci o activitate înceată neîntreruptă și îndelungată pentru a dezvolta un creier, bine înțeles mai trebuie ca rasa ori insul să fie în stare de a primi o dezvoltare ; căci dacă în creier n'ar fi înregistrate și îngrămădite o mulțime de-a experiențe moștenite gata numai a ieși la iveală într'un moment dat, atunci de ce un cal n'ar fi capabil de-a ajunge prin educație așa de dezvoltat ca omul ?

Sentimentele s'au dezvoltat și iele prin moștenire ca și inteligența, cu care au mers mină'n mină, mai ales sentimentele înalte sînt însoțite de acte complicate de inteligență. Sentimentul de mamă care să găsește și la animale, ie însoțit la oameni de o mulțime de acte intelectuale; tot ast-feliu cu sentimentul milei, sentimentul iubirei, cînd ie mai pe sus de instinct.

Sînt și sentimente rele cari într'o vreme au putut fi bune, dar cari astăzi strică; dar nemiloasa moștenire nu întreabă ce-i bun și ce-i reu.

Ast-feliu sentimentul războinic care se moștenește la unii sub forma de cruzime ori de violență. Sentimentul de libertate adesea reu înțeles de ex: un Negritos din Insulele Filipine a fost prins de albi de la vîrsta de trei ani, l'a înfiet un bogătaş, l'a numit Pedrito, i-a dat educație, l'a învățat limbi și l'a purtat prin Europa. Intr'o bună demineață P. s'a faent nevazut. Peste cîți-vă ani un călătoriu suindu-se pe muntele Morival, întîlni un Negru și care nu-i fu mîerarea auzindu-l că-i vorbește englezește: iera Pedrito. Cu nici un pret inșe n'a voit să se întoarne și să-și lese vieța selbatecă. Tot așa pătesc misionarii: înfieză copii de Chineji, îi aduc în Europa, cheltuese cu iei bani; tinerii neofiți pornese în patrie cu gînd să proveduenseă creștinismul, dar de abiea sosiți uita și făgăduinți și creștinism, pare că n'ar fi părăsit China nici o dată. Faptele se explică prin aceea că un popor ateu, care n'a avut nici o dată credinți metafizice, nu poate concepe o credință cum ie creștinismul, creerul lor nu poate concepe asemenea idei; studiind dezvoltarea ideei de D-zeu se vede prin cîte faze a trebuit să treacă până ce de la niște idei simple și grosolane s'a ajuns la ideea teistă de a-zi, Chinejii inșe n'au trecut prin asemenea faze.

Pe lingă idei și sentimentele, atît ale lui Pedrito cît și ale Chinejilor, nu pot să se urce pînă la nivelul oamenilor mai civilizați, le lipsește în rasi lor experiențele trebuitoare, săritura ie prea mare.

Din cele spuse urmează că germeul din care iea naștere in-

treaga noastră ființă sufletească ie produsul generațiilor anterioare. Deci se poate zice că se moștenește feliul judecăței, se moștensesc sentimentele și imaginația, precum se moștenește funcția maiului, a splinei, a inemei, cât și predisunerile pentru anumite boale.

Pe lângă acestea moștenim și *characterul*. Iear toate cele ce se spun despre libertatea noastră de a urmă sau nu îmboldirile moștenite sînt mai mult vorbe goale.

Sînt apucături moștenite pe cari omul cu energie, moștenită cine știe de la ce strămoș, le poate înfrînge, altele cari sînt și iele atît de înțelinate că nu pot fi învinse ; fără tagada sînt simțiri atît de grozave, stări nervoase înspăimîntătoare, cărora nici inteli-gența nu le poate face nemic. Chiar simțiri mai slabe, cum ie gelozia, furia, pesimismul sînt stări sufletești cari de obicei nu pot fi învinse. Libertatea individuală ie foarte slabă și măr-genită.

Ajungem la întrebare ce rol joacă moștenirea în educație, chestie dacă nu atît de grea, dar despre care s'ar putea scrie și s'a scris foarte mult. Noi ținîndu-ne de cadrul revistei vom a-tinge pe scurt punctele mai însemnate, cum am și făcut în întreg articolul numai o schiță despre moștenire.

Prin cuvîntul educație se înțelege o mulțime de-a lucruri. Fie-care clasă socială alt-feliu înțelege a fi bine educat ; de aceea nici nu vom intra în asemenea amănunte. După noi, educația cop-ilului e început mai o dată cu vieța conștientă : ori-ce fapt nou căpatat de iel, cât de mic, l'a educat, i-a mărit cercul cunoștințelor, și înregistrîndu-se în crier, a fost lăsat mai mult s'au mai puțin moștenire urmașilor. Dar ie vorba de ceea-ce poate face a-zi edu-cația ; noi credem cu Ribot că a-zi educația se simte mai ales asupra naturelor mijociei, iear că asupra naturelor cu moșteniri înrădăcinate și cari tot o dată n'au nici moștenit nici căpatat mai din nainte material a percepătoriu educația nu face nemic, exem-ple Pedro ; tot ast-feliu și asupra caracterelor mîndre, alese, ener-gice : iele își urmează calea prăvălind piedecile, ast-feliu sînt ge-niele. Înțelepciunea poporului a observat foarte bine acest lucru

cînd zice : „lupul schimbă părul, dar naravul ba“. Asta însemnă că un ins are să se schimbe în aparență, dar fondul caracterului greu : poate să învețe a se preface. Caracterele slabe se schimbă ușor, dar schimbarea nu-i de feliu trainică nici chiar la iei cu atîta mai puțin ie lăsată moștenire.

Ie de mîerat cum unele împrejurări schimbă pe om în cît îl fac să deie la iveală niște simțiri cari păreau stinse: de ex. oameni civilizați ajung adevărate fieare: cînd îi ametește praful și vederea singelui. Asta dovedește că toată civilizația ie numai o poleială foarte subțire, Carlyle zice : „Civilizația ie un învăliș sub care natura selbatecă a omului poate arde cu un foc veșnic și infernal“. Nu-i înse mai puțin adevărat că în vreme de veacuri educația ne-a făcut ceea ce sîntem a-zî. Cum apă roade pîetra încet dar o roade, așa și educația încet dar roade fieara din noi.

Cum am zis educația ie un cuvînt care ține într'insul sisteme și tratate întregi, ieste educație științifică, educație literară, filosofică, artistică, educație de salon etc. etc. Dar ieste o educație mult mai vastă : educația socială și economică, iear pentru popor avem educația pe care iel singur o capăta la școala nevoiei, și a-ceasta ie cea mai principală. Nevoia și îmboldirea spre mai bine a împins omenirea mereu înaintea. Să vedem :

După teoria evoluționistă ie deplin dovedit că a fost folositoriu înșilor, familiilor și societăților instinctul social care se observă și la animale, acei înși feroci, acele familii refractare și ne-păsătoare de membrii lor, acele societăți în care instinctul socialității, în cari simțirile altruiste n'au făcut progres pier, au pierit și vor pieri, mai tîrziu ori mai curînd. După cum stingerea unei familii are oare-cari pricini, încă nu de-ajuns studiete ; tot ast-feliu și stingerea unei nații presupune o stare de lucruri rea. Istoria studiînd trecutul vede că popoarele cari s'au stins au avut organizații vicioase, și după cum, un ins bolnav va lăsa niște urmași bicisnici și nerodnici tot ast-feliu o societate, un popor bolnav, care are oare-cari lipsuri în organizație transmite aceste neajunsuri generațiilor viitoare, și acestea din ce în ce mai slabe pier îndată

ce o criză ce-vă mai puternică le zguduie; ori de nu se sting de inaniție.

Dacă observăm societatea de a-zi, o vedem compusă din clase bine deosebite și a-zi mai cu samă deosebirile se întemeiează pe avere. Chestia economică care o frământă nu ie ce-va nou, în ie zace instinctul de-a trăi, de-a fi ori de-a nu fi, nu într'un înțeles metafizic ori pesimist, ci în înțelesul cel mai material, instinctul de-a trăi cu ori-ce preț, instinctul luptei pentru viață, baza ori cărui instinct fiind că l-au avut cele di'ntăiu vietăți. Dar acest instinct prielnic la început, a luat în urmă la clasa domnitoare o întindere așa de mare în cit a ajuns patologic a ajuns să fie dăunătoriu, nu numai altora dar chiar clasei însă-și. Ast-feliu de instincte se poate asemăna cu al tigrlui, care nu sfășie atîta cit îi trebuie, ci în virtutea inerției nervoase, ucide pentru a ucide. Tot așa ie și în societatea omenească; sînt inși, familii, clase sociale cari nu string avere cit le trebuie pentru a trăi, ci string pentru a stringe, și pentru a împlini niște pofte bolnave și nenormale, de oare-ce de obicei sînt stricătoare majorității ce-î înennjură. Această majoritate suferă și nu se poate dezvoltă normal; clasa domnitoare ie bolnavă de prisosință, cea supusă ie slăbită de lipsuri. A fost o vreme cînd acest instinct îi ieră prielnic, acuma înse iel o duce la pieire. Dar majoritatea apăsată moștenește și ie instinctul de a trăi și la dînsa acest instinct ie normal, dacă lupta zilnică n'a fost așa de ne'ndurată în cit să o îngenunchie prea tare. Poporul la care aceste două clase vor ajunge una în halul di'ntăiu, alta în cel din urmă, se poate zice cu siguranță că stă cu un picior în groapă. Economistii moderni ca Marx, Engels, arată că în societatea de a-zi sînt două clase de căpetenie: clasa capitalistă și clasa proletară; la cea di'ntăiu am văzut că instinctul de-a trăi a trecut margenea cavenită, a ajuns ce-vă anormal; clasa proletară, cum am zis, are și ie acest instinct, și economistii de mai sus o cred destoinică de a se dezvoltă mai departe. Așa dar să vedem ce bine va aduce moștenirea în educația clasei di'ntăiu. Cum am zis această clasă are instinctul conservării, dar pe lîngă

acest instinct sînt grupate o mulțime de alte instincte proprii acestei clase și cari deși căpătate tîrziu, sînt întărite prin ajutorul mediului și a cerinței clasei. Dar științele sociale morale au propășit, generația tînăra a acestei clase ce face? Unii înțeleg adevărul dar nu le pasă; alții nu-l înțeleg, crierul fiindu-le prea cotropit de instinctele clasei, își caută să explice totul în folosul lor; alții înțeleg, primesc și recunosc că există o chestie socială economică și că datoria tinerimei culte ieste de-a ajuta proletariatul în lupta lui economică și politică. Dar de la vorbă pînă la fapt ie mult! Indată ce vin în mijlocul clasei lor, această subțire vâcsueală se șterge, pătești cu ei ca și cu Pedrito ori cu tinerii neofiți Chineji! Ast-feliu se explică de ce tineretul de la 48 a venit cu un avînt așa de liberal, a făcut numai atîta: au fost mulți chemați, dar, o dată în mijlocul clasei lor, puțini remași, de oare-ce se trezesc alte instincte și alte interese. Acei tineri i erau fiii boțerilor, trăiseră în libertatea Parisului și sub influența hipnotizătoare a cîtor-vă bărbați, făgăduiau de departe lucruri grozave, dar o dată în mijlocul clasei lor, ideile se făcură palide, acțiunea și mai palidă. Deci aice, moștenirea face foarte mult reu societăței, iear educația face foarte puțin bine.

Acuma să vedem ce face moștenirea în educația clasei proletare? Aice din punctul de vedere teoretic poate face foarte mult de vreme ce ie văzut că ori-ce propășire, cît de mică, îi slujește în luptă, și ori de cîte ori are proletariul prilej să se avînte mai mult de cît cerința zilnică și individuală, aceste avînturi îi slujese și lui și clasei întregi; ori ce vedere mai largă asupra stărei lor, ori ce caracter de neatîrnare, lăsat urmașilor și însoțit de-o educație socială, lasă urme puternice în vechiul lanț de moșteniri. Aice educația insului nu mai ie falsă, ci în armonie cu interesul clasei, deci ori-ce propășire, fie iea cît de înceată, ie sigură și nu ca la clasa cealaltă în care trebuie să crezi ca-i minune cînd educația socială învinge instinctul bolnav al clasei.

După noi lupta acestor două clase vine ca întrecerea între doi inși din cari unul ie puternic, dar cu o putere bolnavicioasă, cum

ar fi a unui nebun o putere foarte mare, dar anormală. Prin urmare această clasă poate face la început isprăvi grozave, dar se știe că după o stare de supra-escitare vine și starea de deprimare. Celălalt însă ie înse sănătos, în stare normală, nu-și sacă puterile și merge tot înaintea, deci reușita ie a acestuia care merge pe o cale firească. Cel di'ntăiu ie burghezia, al doilea proletariatul.

Istoria arată că dacă nu s'ar reinnoi mereu clasele burgheze ie le s'ar stinge. In Sparta într'un șir de ani se înpuținase strașnic numărul cetățenilor Spartani, S'a observat că familiile regale și nobile merg stingându-se. Tot așa ie și cu burghezimea: statistica arată că astă clasă se ține în echilibru numai cît se înnoește mereu din clasa de jos, și fiind că sînt încă o mulțime de alți factori care lucrează la căderea ie și la prosperarea celeialalte ie văzut: că va învinge cea din urmă.

Din timpuri destul de vechi vedem două clase în luptă, a-această luptă a distrus civilizații întregi; lupta ie încă nesfîrșită. legea moștenirii, înceată și nepripită cum ie ie, merge de o parte și de alta; fără îndoială că izbînda va fi a clasei normale de oare ce aice moștenirea ajută educației și propășirii normale, în vreme ce di'ncolo moștenirea face pe clasă să cadă din ce în ce.

Acuma să trecem la explicarea mai adîncă a fenomenului moștenirii.

Și înainte de-a merge mai departe se pune întrebarea; *moștenirea psihologică ie o urmare a moștenirii fiziologice ori din potrivă?* Această întrebare o discută Ribot pe larg. Iel arată mai întâiu că ieste ce-va absurd de-a vorbi de moștenirea psihologică, dacă atribuim fenomenele psihice unei substanțe deosebită de materie, așa zisului spirit. Pentru a dovedi că așa ie Ribot aduce o citație foarte convingătoare din scrierea lui Wolaston, *Schiță despre religia naturală*. Ieat'o:

„Ar trebui să ni se spuie limpede ce se înțelege cînd se crede că omul are însușirea de-a transmite suflet copiii săi, căci nu-î ușor de priceput ideea, cum o substanță cugetătoare ar putea fi produsă ca ramurile și cum s'ar putea întrebuița expresia a-aceasta în înțeleș metaforic măcar.

„Ar trebui să ni se spuie dacă sufletul copilului ie produs de unul din părinți ori de amîndoi. Dacă ie produs de amîndoi, urmează că un ram va fi pururea produs de două trunchiuri deosebite, lucru care ie cu totul necunoscut în întreaga natură, deși ar fi mai firese să facem astă presupunere pentru vița de vie și pentru alte plante de cît pentru ființele intelectuale, cari sînt substanțe simple și fără compoziție... Din acestea ar urma că nu-i altă substanță afară de materie; că sufletul fiind un efect al feliului de a fi al trupului, trebuie să se nască o dată cu dînsul de la tată sau de la mamă, sau de la amîndoi împreună, și că producerea sufletelor ie o consecință a producerii trupurilor“. (pag. 394). Wolaston față cu această încheere găsește cu cale a nega moștenirea psihologică. Și în adevăr cum vroiți să poată cine-va admite că spiritul, al cărui caracter ar fi lipsa de întindere, simplitatea și unitatea, să se poată desface în părți de spirit care să se așeze în ovule și în spermatozoari și apoi acele părți să crească să se dezvolte și se ajungă asemenea cu spiritul din care au fost rupte! Cum vroiți să explice bietul Wolaston et comp. un spirit care ie alcătuit $\frac{2}{3}$ din spiritul tatălui și $\frac{1}{3}$ din al mamei sau în alte mii de felieri? Dar cu atavismul ce faci? Vedeți deci că n'avea în cotro și n'au încotro nici spiritualiștii de astăzi, dar interesele sociale, materiale etc. cer să se tie sus steagul spiritualismului și bieții oameni își astupă urechile, închid ochii și apără mai departe!

A admite ipoteza idealistă că adică ieste numai spirit și că lumea materială ie o creațiune exteriorizată a spiritului și apoi a pretinde că moștenirea psihică explică pe cea fiziologică iear nu putem, căci cum foarte bine zice Ribot: „Ideile de generație de transmitere prin moștenire ies din experiență și nu pot fi scocse de aľurea; aceste fenomene sînt pline de taine, dar asta nu le împiedecă a fi foarte reale de oare ce putem să le vedem urma lor văzută, evoluția. Dar cum le aplicăm la lumea ideală, suprasenzibilă, nu mai au nici un înțeles, nu ne înfașoșază nemică remîn numai metafore, vorbe goale, abstracții seci, de oare ce n'ar exista fapte concrete la cari să le putem reduce“ (pag. 393—394).

Singura presupunere în armonie cu datele științei ieste că *moștenirea psihică ie un corolarii al celei fiziologice.*

La întrebarea care ie pricina moștenirei în general s'au dat mai multe răspunsuri.

Dar înainte de a le areta pe scurt să punem cît mai limpede problema ce ie de dezlegat.

Ne întrebăm cum se face că o simplă celulă despărțită dintr'un organism ie în stare a se dezvoltă dacă împrejurările îi priesc și ajunge să se prefacă într'un organism asemenea cu cel din care s'a despărțit ?

Aice, cum vede cetitoriul, am lăsat la o parte moștenirea la acele organisme la cari sînt două sexuri și la cari prin armare individul nou se formează din contopirea într'o singură celulă, a celulei bărbătești cu cea femească. Acolo deși complicația ie mai mare dar nu ie greu de-a înțelege moștenirea în acest caz, dacă o vom fi înțeles în cazul simplu pus mai sus. Chiar ael caz înse putem să-l mai simplificăm din două puncte de vedere și a nume mai întâiu lășind de o parte ființele alcătuite dinmai multe celule și ocupîndu-ne numai de cele *monocelulare*. Aice întrebarea ieste cum o parte din protoplazma unei ființi monocelulare poate despărțindu-se să crească și să ajungă întocmai ca și celula din care s'a despărțit ? Dacă facem un pas mai departe și ne punem întrebarea : *de la ce atîrnă felul de creștere și de dezvoltare, viața, unei ființi monocelulare*, știința modernă ne răspunde : *de la substanțele albuminoide ce alcătuiesc așa zisa protoplasmă* ; căci coaja celulei și simburile sînt formate mai tîrziu din protoplazma. Pe de altă parte Weissman și alți cercetători moderni au dovedit că la reproducția sexuată ie chestie tot numai de amestecul a două protoplazme. Nu intrăm aice în amădunte asupra cercetărilor lui Weissman și ne mulțămim a da numai rezultatul întru cît ne privește. Dar cine nu vede că chestiea moștenirei a-adusă la cea din urmă simplitate ie o chestie de crește ? In adevăr cînd vedem o celulă crescînd peste marginea cuvenită și apoi desfăcîndu-se în două celule cu desevrșire de acela-și felu, lucrul

ni se pare de la sine înțeles. Dar de la acest fenomen al *scizi-parității* până la reproducerea prin germeți ie numai un pas. În adevăr dacă o celulă care a început a crește peste marginile normale se desparte înaintea de a fi ajuns la mărimea a doua celule, ie vre o minune dacă celula nouă formată și mai mică după ce se dezvoltă complet ie absolut asemenea cu cea di'ntăiū? Nu ie tot aceea-și protoplasmă? Dar mai departe chiar : dacă di'ntr'un organism *pluricelular* se desparte o celulă și urmează apoi și ie obiceiu organismului prefăcându-se într'un organism pluricelular, ie vre o minune? Negreșit aice vedem că trebuie să admitem că în acea protoplasmă ie într'un chip oare-și care puțința de a lucra ca și protoplazma din care s'a despărțit; dar nu ie așa și în cazurile mai simple? Acum : acea posibilitate în ce mod ie condiționată, de bună samă în modul cum sint așezate atomele în moleculele protoplazmei sau chiar în mici deosebiri în privința numărului și felului atomelor combinate. Cercetările lui Béchamp fiul au dovedit că alte substanțe albuminoide se află la o reptilă, altele la o pasere etc. și de bună samă deosebirile se vor află și la specii nu numai la grupe mai înalte.

O dată ce fenomenul se poate înțelege la generația nesexuată, cum am spus, nu ie greu a-l înțelege și la cea sexuată. Și în această privința am vorbit destul în cursul articolului.

Unii scepticii vor găsi de întimpinat și vor zice : dar ce-ați făcut, ați redus numai chestia la alți termeni, dar n'ați dezlegat'o. Firește că n'avem pretenția de-a explica „Das Ding an sich“ „lucrul în sine“ al lui Kant, dar am aretat cum se explică și se poate explica, după cunoștințele de astăzi ; și dacă ne-am scobori și mai adânc și am zice că moștenirea ie una din manifestările principiului conservării materiei și a energiei, față cu metafizicii absoluți n'am fi mai înaintați.

Dar vor zice : „Noi nu înțelegem acest mister și vor striga cu Montaigne : „Ce monstru ie deci acea picătura de semința, din care ne dezvoltăm și care are în sine impresiile nu numai ale formei trupesti dar și ale apucăturilor părinților noștri ?“ (citată de Ribot ca motto la pag. 13).

La astă întrebare și nedumerire vom răspunde că ne-am deprins a face deosebire între a înțelege și a ne putea închipui. În adevăr că spațiul trebuie să fie fără de margini înțelegem, dar nu ne putem închipui; că la cutare culoare vibrează de mai multe sute de milioane de ori pe secundă particulele de eter, înțelegem și credem, dar de închipuit nu ne putem închipui; de asemenea înțelegem că „das Ding an sich“ ie cu totul deosebit de simbolurile ce le avem în mintea noastră despre dînsul, dar nu ne putem închipui în ce s'ar deosebi de aceste simboluri; în scurt imaginația ie mai pe jos de cît inteligența și noi aice nu ne-am adresat imaginației, ci mai ales inteligenței.

SOFIA NĂDEJDE.

Plinset de Grieri

Grierii plîng
In vatra rece;
Toate se sting,
Și vremea trece.

Lampa răsfiră,
Văpaie moartă;
Trist mi se nșiră,
Vieța toată.

O stea'n tãrie
Clipind se stînge.
Nimeni mă știe,
Nimeni mă plînge.

Grierii plîng,
In vatra rece;
Lampa o sting,
Și vremea trece.

Zina codrilor de brad

Se'nserează... codrul doarme, încet în umbra serei,
Și-adormit trist aiurează, înginat de glasul mării.
Din adînc de întunerec, sus prin lumile albastre
În văzduhuri liniștite scîlpesc tainic miș de astre.
Ieară luna, vechea lună, blonda noptilor regină
Învălit-a'treaga lume într'o mreją de lumină.
Lacul vechiū de miș de veacuri în argint pinza'și preface,
Numai codrul dus pe gînduri, adîncindu-se în pace
Aiurează'ncet din frunze, un basm vechiū ca zarea serei
Înginat din depărtare de'ntristatul glas al mării.

Nici o larmă nu s'aude... încetează trișca'n tîrlă
Plîngătorul glas de apă amuțește trist pe gîrlă;
Veșmintat în neagra haină, codrul vechiū de zile tace,
Tace valul mării limpezi, adîncindu-se în pace.

Luna din țării coboară, și se'ntunecă la față
Între codri cînd pătrunde, o prind reci fiori de ghieată
Lîngă brazii vechi ca vremea, ce'ntind crengi până'n pămînt
Doi cerbi nalți cu stele'n frunte, sap' a jale un mormînt
Mai departe unde brazii 'și-unesc frunțile cărunte,
Unde tremură izvorul coborîndu-se din munte ;
Pe cărările bătrîne ce de frunze's troenite
Unde grierii de noapte torc cu glasuri răgușite.

Pe sub bolțile tăcute, troienite'n flori de nalbă
 Zina codrilor stă'n raelă strălucește fața-i alba
 Ca și nalba de curată, sub lumini de putregaiu.
 Paru-i lung în unde de-aur ca și grful de balaie,
 Resfirat în fire line, se revarsă peste raelă,
 Pri'ntre ramuri răvășite, luna ține loc de faclă.
 Sub pleoapele'i virgine, înghețate pe vecie,
 Mîna morței 'ncondeiat'a slabă dungă viorie.
 Și-un paianjen prins de vrajă, a țesut încet în taină,
 Pînza albă, peste trupu-i veșmintat în neagră haînă.

Pe sub bolți de vremi uitate'n întunec de cărare,
 Urmărit de raza lunei, un convoi de'nmormîntare.
 Printre arbori trist se pierde, în concert de jalnic glasuri
 Cerbii nalți ce'ncet își mîna legănatel lor pasuri
 Duc pe-a codrului stăpînă așezată'n neagră raelă
 Cătră locul de odihnă ... Licuriciul poartă faclă.
 Și'ntr'un loc de unde luna din văzduh de sus privește
 Trist convoiul și cucernic ling'o groapă se oprește ...
 Un cosas presură'n aier miros dulce de tămîie,
 Peste groapa'nhorbotată în flori albe de lămîie !
 Și cu tînguioase plîngeri, în mormînt rece-o așază :
 Un bondariu cîntă prohodul, întreg codrul lacrămează,
 De departe de prin dealuri, jalnic sună trișca'n tîrlă
 Plîngătoriul glas de apă, plînge trist curgînd pe gîrlă,
 De sus stelele ce plînsul nu puteau să și-l mai ție
 Peste'ntunecatul codru cern o ploaie argintie.

.....

Toate dorm Luna apune*ștearsă'n raze ostenite
 Trișcă tace, gîrla'n noapte mîna valuri liniștite.
 Iear din codrul ce durerea-și nu mai poate s'o adoarmă
 Se aude un lung vaier, jalnic glas, pierdut în larmă.

BIBLIOGRAFIE

N. Leon. *Călăuza zoologului.* O broșură în 8° mic 132 p. Tip. Națională 1891 Iași. Edit. lsr. Kuppermann. Vom mai vorbi poate despre această lucrare, acuma publicăm ca recomandăție spusele d-lui G. Cobîlcescu :

„Cetind mica lucrare ce urmează, am aflat'o bine-venită și nimerit concepută. Ea împlinse un gol simțit foarte mult în învățămîntul nostru inferior, unde până acum s'a procedat cu studiul diului științelor naturale ca cu niște științe abstracte, și prin urmare într'un mod necompatibil cu scopul pentru care se cere a se iniția tinerimea în aceste științe. Observațiunea este începutul experienței și numai știința, numai ea, formează gustul și ascute dorința de-a scruta și de-a explica. Cartea ce urmează este dar de o utilitate necontestabilă, ea va conduce atît pe învățători cît și pe școlari, pe adevărata cale, și de aceea cetind'o, am felicitat pe autor despre intențiunea sa și despre chipul cum a realizat'o, conducînd pe cetitori în cele patru excursiuni ce formează călăuza zoologului. și am dorit lucrării sale succesul meritat.“

Petru Rîșcanu. *Curs complet de istoria universală* preluat pentru liceul superior. II *Istoria Grecilor* 1 vol. în 8° VIII, 257 pag. Tip. lit. H. Goldner 1890 Iași.

Petru Rîșcanu. *Curs complet de istoria universală*, preluat pentru liceul superior, III *Istoria Romanilor.* 1 vol. în 8° XI, 393. Tipo-lit, H. Goldner 1890 Iași.
